Biblioteca „Neamul Românesc“

*

N-le 3-4

ȚARA MEA

(„My Country“)

DE

MARIA REGINA ROMÂNIEI

Traducere din englezește

de N. IORGA

Se vinde în folosul fundațiunilor
de caritate ale Maiestății Sale.

IAȘI

Editura foii „Neamul Românesc“

1917

www.dacoromanica.ro

Biblioteca „Neamul Românesc“

N-le 3-4

ȚARA MEA

(„My Country“)

DE

MARIA REGINA ROMÂNIEI

Traducere din englezește

de N. IORGA

BIBLIOTECA - MUZEUL ... BUCUREȘTI

Se vinde în folosul fundațiunilor de caritate ale Maiestății Sale.

IAȘI

Editura foii „Neamul Românesc“

1917

www.dacoromanica.ro

DOCTORIA SUFLETULUI
J. POPESCU BAJENARU
AUTOR Regina Maria
VOL. Țara mea - vol. I
Nº 4272 ANUL 1917
BIBLIOTECA MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

I.

Regina unei țeri mici!

Aceia cari sunt deprinși a vedea cârmuitori ai unor țeri mai mari înțeleg prea puțin ce înseamnă aceasta.

Înseamnă muncă și griji și nădejde, și multă trudă pentru slabă ispravă. Dar larg e câmpul, și, dacă inima are voie bună, mare e opera.

Când eram tânără, gândiam că totul e muncă, muncă pieptiș în sus; dar anii cari trecură au adus altă cunoștință, o cunoștință binecuvântată, și acuma știu.

Țara aceasta e mică, e nouă, dar e o țară care mi-e dragă. Îmi trebuie ca și altora să li fie dragă; de aceia ascultați câteva cuvinte despre dânsa. Îngăduiți-mă să zugrăvesc câteva icoane, să fac câteva schițe așa cum le-am văzut, cu ochii întâiu, apoi cu inima.

***

Odată eram pentru acest popor o străină; acuma

www.dacoromanica.ro

sunt una dintre ei, şi, pentru că vin de atât de departe, am fost mai mult în stare să-i văd cu însuşirile lor bune şi cu neajunsurile lor.

Ţara lor e o ţară rodnică, o ţară de întinse şesuri, de grâu învălurat, de codri adânci, de stâncoşi munţi, de râuri care în primăvară vuiesc de ape spumegate şi care vara nu sunt decât leneşe şuviţi de apă pierdute între pietre. O ţară unde ţeranii muncesc supt un soare care arde, o ţară neatinsă de murdăria fabricelor, o ţară de extreme, unde iernile sunt de ghiaţă şi verile ard ca în cuptor.

Legătură între Răsărit şi Apus.

La început era o ţară străină. Drumurile ei prea prăfoase, prea fără de capăt şesurile ei. A trebuit să mă învăţ a-i vedea frumuseţile şi a-i simţi nevoile cu inima mea.

Puţin câte puţin străina a ajuns a fi una din ei, şi acuma i-ar plăcea ca pământul naşterii sale să vadă acestălalt pământ cu ochii Reginei lui.

Da, puţin câte puţin am învăţat să înţeleg acest popor şi, încetul pe încetul, el a învăţat să mă înţeleagă pe mine.

Acuma ne încredem între noi, şi astfel, cu ajutorul lui Dumnezeu, împreună vom merge spre un mai mare viitor.

***

Iubirea mea de libertate şi de zări întinse, iubirea mea de aier liber şi de cărări necălcate m'a dus la multe descoperiri. Îmi plăcea să călăresc singură ceasuri întregi ca să ajung la vre-

www.dacoromanica.ro

un sat pierdut, ca să dau de vre-o biserică în ruine stând între crucile ei rustice pe vre-un mal ori să mă aflu la cutare loc în vremea apusului, când boltă şi pământ erau să fie scăldate în roşu înflăcărat.

O, apusurile româneşti, ce minunate sunt!

Odată călăriam încet spre casă.

Ziua fusese arzătoare, aierul era greu de praf. În nesfârşite valuri de aur ars câmpiile de grâu se întindeau înnaintea mea. Nicio aburire de vânt nu mişca maturitatea lor; păreau că aşteaptă ceasul secerişului, mândre că sunt bogăţia ţerii.

Cât cuprindeam cu ochiul, câmpii de grâu şi alte câmpii de grâu, pierzându-se 'n zări într'o linie palidă. O ceaţă albastră plutia asupra lumii, şi cu dânsa o mireasmă de rouă şi de sămânţă ce coace se ridica uşor din pământ.

La capătul drumului era o fântână, cu cumpăna-i lungă ţintind ca un deget uriaş spre cer. Lângă dânsa o veche cruce de piatră hâită într'o parte ca de oboseală, o cruce înnălţată odată cu fântâna întru amintirea cutăruia care murise...

Pace mă înfăşura; calul mieu nu făcea nicio mişcare: şi el era supt farmecul de amurg.

De departe, o cireadă de bivoli venia încet spre mine pe lungul drum drept: un alaiu urât de bestii care puteau să fi aparţinut vremurilor înnainte de potop.

Unul câte unul înnaintau, acoperiţi de noroiu, răbdurii, hâţinând trupurile lor hâde, purtând masiv capetele lor cu coarne grele, ochii lor goi de înţelegere zgâiţi spre nimic, deşi, când şi când,

www.dacoromanica.ro

ridicându-şi feţele, păreau că-şi caută ceva din ceruri.

De supt copitele lor se ridicau nouri de praf, întovărăşindu-li orice pas. Soarele apuind îl prindea, prefăcându-l într'un fum aprins. Era un văl de lumină întins asupra acestor dobitoace de povară, o glorioasă aureolă de raze înnaintând cu dânşii către odihna lor.

Stătuiu pironită pe loc şi mă uităiu la dânşii cum treceau pe lângă mine, unul câte unul... Şi în seara aceia o perdea pare că a fost trasă de 'nnaintea atâtor taine. Prinsesem înţelesul vastei şi rodnicei câmpii.

***

Douăzeci şi trei de ani am cheltuit până acum în această ţară, fiecare zi aducând bucuria ei sau năcazul ei, lumina ei sau umbra ei; cu fiecare an interesul mieu pentru dânsa s'a făcut mai vast şi înţelegerea mea s'a adâncit; am ajuns să ştiu unde era nevoie de mine ca să ajut.

N'am să mă apuc a povesti de aşezămintele ţerii mele, de politica ei, de nume cunoscute lumii întregi. Alţii au făcut aceasta cu mai multă pricepere decât aş fi putut. Îmi trebuie numai să vorbesc de sufletul ei, de atmosfera ei, de ţeranii şi ostaşii ei, de lucruri care m'au făcut să iubesc ţara aceasta, care au făcut ca inima mea să bată odată cu inima ei.

M'am purtat printre cei mai umili. Am întrat în căsuţele lor, li-am pus întrebări, am prins în braţele mele pe pruncii lor.

Li-am vorbit limba cu stângăcie, făcând multe

www.dacoromanica.ro

greşeli, dar, de şi străină, nicăiri, între ţerani, n'am întâmpinat neîncredere ori bănuială. Erau bucuroşi să-mi vorbească, bucuroşi să mă lase să întru în căsuţele lor şi în deosebi să-mi vorbească de năcazurile lor. Totdeauna de năcazurile lor au să povestească cei sărmani, dar aceştia o făceau cu o demnitate deosebită, vorbind de moarte şi de sărăcie cu o resignare stoică, numărând mormintele copiilor lor aşa cum altcineva ar număra pomii sădiţi în jurul casei.

Săraci sunt, neştiutori sunt ţeranii aceştia. Părăsiţi sunt şi plini de eresuri, dar este o mare nobleţă în rasa lor. Sunt cumpătaţi la mâncare şi mulţămiţi cu puţin, puţine sunt nevoile lor, dorinţile lor sunt mărgenite; dar *un* vis mare îl hrăneşte cu dragoste fiecare din ei în inima sa: el doreşte să fie stăpân pe pământ, să aibă în sama lui ogorul pe care-l lucrează; doreşte să-l poată numi al său. Aceasta mi-a spus fiecare din ei şi ei toţi; era cântecul veşnic al tuturor cuvintelor lor.

***

Când am văzut întâiu un sat românesc, cu colibele-i mărunte ascunse între pomi, singurele colţuri verzi pe nemărgenitele câmpii, abia de puteam crede că familii întregi pot locui în case aşa de mici.

Păreau casele pe care le schiţam în copilărie, cu o uşă la mijloc, o ferestuică de amândouă părţile şi fum mergând undeva în rotocoale din coperişul buhos. Adesea aceste coperişuri par

www.dacoromanica.ro

prea grele pentru asemenea căsuţe; par că le zdrobesc, şi uşile date în lături li dau o înfăţişare de parcă ar striga după ajutor.

Seara, femeile stau torcând din furcă pe praguri, pe când turmele vin spre casă tropotind moale prin praf şi dulăii latră furios, umplând de zarva lor tot văzduhul.

Nicăiri n'am văzut atâţia dulăi ca într'un sat românesc,—grea încercare pentru cine călăreşte pe un cal neastâmpărat.

Cât e noaptea de mare, câniі latră îngânându-se. Nu se opresc nicio clipă; e un zgomot nedespărţit de noaptea românească.

Totdeauna mi-a plăcut să cutreier satele acestea. Am făcut aşa în orice timp al anului, şi nu e lună care să nu-şi aibă farmecul.

Primăvara, sunt pe jumătate îngropate 'n pomi, o Mare spumegând de flori albe, din mijlocul cărora coperişurile rotunde ale colibelor răsar ca nişte nouri mari cenuşii.

Galiţe, gâşti şi purceluşi se joacă ici şi colo pe praguri; zambile timpurii şi păpădii galbene cresc în voie prin curţile nemăturate, unde oale de forme ciudate şi luminoase bucăţi de scoarţe rupte zac în pitorească neorânduială.

Printre toate acestea copiii cu ochi negri se găsesc pe jumătate goi în fericită libertate.

Niciodată n'am fost în stare să înţeleg cum familii aşa de îmbielşugate, fără să mai pomenesc păsările şi atâţia prieteni cu patru picioare, pot afla loc în cele două mărunte cămăruţe din care se alcătuiesc aceste colibe.

Iarna, satele sunt acoperite de zăpadă; fiece

www.dacoromanica.ro

căsuță e o albă grămăgioară învăluită; toate colțurile sunt rotunzite, așa încât coliba pare să fie împachetată în vată.

Nu-și dă nimeni osteneala să înlăture nămeții. Zăpada rămâne unde a căzut; săniuțele sar peste ridicăturile ei, făcând drumuri tot așa de învălurate ca o Mare bătută de furtună!

***

Țeranul român nu e niciodată grăbit. Timpul n'are niciun rost în socoteala lui de viață. Deprins cu zări nemărginite, el nu așteaptă să ajungă într'o zi la capătul drumului.

Vara, carăle, iarna săniile se mișcă de-a lungul acestor nesfârșite drumuri, încet, supus, cu o neobosită răbdare.

Trase de cai mărunți, slabi, săniile de lemn trec peste zăpada neegală; țeranul stă pe jumătate ascuns între grămezile de lemne și căpițele de fân ori de coceni, după cum duce una ori alta de la un loc la altul. Bun de zugrăvit în asprul lui cojoc, e tot așa bun de zugrăvit vara în cămașa lui albă, cu pălăria largă 'n margeni, culcat cu mulțămire pe grâul clădit, pe când boii lui răbdurii se trudesc înnainte, părând a fi tot așa de nepăsători ca și stăpânul lor la lungimea drumului. Cenușii boii aceștia, — slabi, vânjoși, cu coarnele larg arcuite; ochii li sunt frumoși, cu o căutătură aproape ca a omului.

Și de-a lungul acestor drumuri carăle țeranilor se trudesc, unul după altul, în șir fără capăt, prin norii de praf. Dacă noaptea le apucă pe drum, boii sunt desjugați, carăle trase lângă șanț

www.dacoromanica.ro

până ce zorile răsărind amintesc ţeranilor că mai sunt multe poşte până să ajungă la ţintă...

Când ploaie, praful se face noroiu; drumul se face atunci numai o apă!

România nu e o ţară de colori tari. E o ciudată unitate în zările-i largi, în drumurile-i prăfoase, în ţeranii ei îmbrăcaţi în alb, în carăle ei aspre de lemn. Până şi boii şi caii par a se fi contopit în cenuşiu sau în coloare murgă, aşa încât să se facă una cu acel soiu de visătoare negură ce zace asupra tuturor lucrurilor.

Numai apusurile prefac toate aceste nuanţe de umbră într'o neaşteptată minune de coloare, revărsând asupra pământului şi cerurilor valuri de aur minunat. Am văzut clăi de fân schimbându-se în piramide aprinse, râuri în panglici de foc şi feţe sarbede, obosite aprinzându-se ca de o miraculoasă strălucire.

Un ceas fugar, ceasul acesta al apusului, dar totdeauna el năvăleşte asupră-mi ca o veşnică făgăduială trimeasă de Dumnezeu din ceruri.

Poate că, iarna şi toamna, aceste apusuri sunt mai glorioase, când pământul e obosit, când muncalui de un an e isprăvită sau când el doarme supt strălucitoru-i giulgiu de zăpadă, păzind în sânul său recolta ce va să vie.

***

Cu totul altfel decât satele de la câmp sunt cele din munte.

Căsuţele sunt mai puţin sărăcăcioase, nu aşa de mici, coperişurile de stuh sunt înlocuite cu cele de tablă, care strălucesc ca argintul în soare.

www.dacoromanica.ro

Mai bogate şi mai felurite sunt veşmintele ţeranilor; colorile sunt mai vii, şi adesea o grădiniţă plină de flori încunjură casa.

Toamna e vremea potrivită ca să cercetezi aceste sate din muncele; toamna, când copacii sunt o înflăcărată strălucire, când anul ce trage de moarte aruncă o ultimă sforţare de frumuseţă înnainte să-l învingă frigul şi zăpada.

De multe ori am fost primită din inimă în aceste sătucene, ţeranii ieşindu-mi înnainte cu mânile pline de flori. La cel d'intâiu semn de apropiere a trăsurii mele, cete de călăreţi rustici vin în goană ca să mă întâmpine, săltând grăbit pe căluţii lor zburliţi, purtând steguleţe ori ramuri înflorite şi chiuind de bucurie. Se ţin hojma de trăsură, ridicând nori de praf. Ca şi stăpânii lor, caii mărunţi sunt nebuni de aprinşi; totul e zvon, coloare, mişcare; sălbatec aleargă bucuria pe pământ.

Clopotele satului sună, glasurile lor sunt pline de voioşie; şi ele-ţi strigă: bine-ai venit! Cete de femei îmbrăcate vesel şi de copii se revarsă din case, după ce şi-au prădat grădinile ca să samene flori în calea Reginei lor.

Biserica se află 'n de obşte în mijlocul satului; acolo Doamna trebuie să-şi lase trăsura, şi, încunjurată de o mulţime iute, fericită, e dusă spre sfântul lăcaş, unde preotul o primeşte la uşă cu crucea în mână.

Ori încotro se duce, mulţimea o întovărăşeşte; nu e stângăcie, nu e sfială, dar nu e nici îmbulzeală ori strivire. Ţeranii români rămân plini de demnitate; rare ori ei sunt gălăgioşi în bucuria

www.dacoromanica.ro

lor. Li trebuie să se uite la cineva, şă-l atingă, să-i audă glasul: dar nu arată mirare şi curiositate, numai puţină. De cele mai multe ori expresia feţei lor rămâne serioasă, şi copiii lor se uită lung la om, cu feţe grave şi ochi mari plini de expresie.

Numai călăreţii aceia în goană ajung a face zgomot în voioşia lor.

***

Sunt curioase datini la ţerani, eresuri ciudate. Romănia fiind o ţară de secetă, e noroc să ajungi cu ploaie: e semn de bielşug, de rodnicie, e nădejde de bună recoltă, — bogăţie.

Une ori, când mergeam prin sate, ţerancele puneau doniţe mari pline de apă înnaintea pragului; un vas plin e semn de noroc. Ele varsă chiar apă înnaintea piciorului cuiva, tot din pricina acestui straniu eres, că apa e bielşug, şi, când vine faţa luminată între ei, trebuie să i se facă cinste în tot felul.

Am văzut fete înnalte, frumoase, ieşind din casele lor ca să mă întâmpine cu cofe pline ochi pe cap; la apropierea mea, stăteau pe loc, stropii lunecându-li pe faţă ca să arăte bine că vasele sunt cu adevărat pline.

E bine să întâlneşti un car plin de grâu sau de fân care-ţi iese 'n cale; dar un car deşert e semn sigur de nenoroc.

De multe ori, pe unde am fost, locuitorii s'au strâns în jurul mieu, sărutându-mi mânile, margenea hainei mele, căzând în genunchi parcă ar fi voit să-mi sărute piciorul, şi mai mult decât odată ei mi-au adus pe copiii lor cari-şi făceau

www.dacoromanica.ro

cruce înnaintea mea ca şi cum aş fi fost o icoană într'o biserică.

La început era greu să primeşti fără a te înroşi aşa un omagiu, dar pe încetul m'am deprins cu aceste manifestaţii loaiale; pe jumătate umilită, pe jumătate mândră, înnaintam printre ei, fericită că mă aflu în mijlocul lor.

***

Ar fi cu neputinţă să vă descriu tot ce am văzut, auzit ori simţit pe cale între acest popor simplu, cu inima caldă; atâtea privelişti vii, atâtea scene mişcătoare au rămas întipărite în inima mea. Am rătăcit prin sate pierdute în locuri uitate, pe şesuri fierbinţi; m'am căţărat până la umile căsuţe cuibărite laolaltă pe coaste de munţi. Am ajuns la plăcute sălaşuri mărunte ascunse între brazi uriaşi. Pe ţermuri de Mare pierdute am descoperit sătucene unde Turci locuiau în singuratecă răzleţire; lângă Dunărea largă am rătăcit printre târguri puţintele, locuite de pescari ruşi, al căror tip se deosebeşte aşa de mult de al ţeranului român. De la întâia vedere recunoşti neamul lor: uriaşi înnalţi, cu bărbi frumoase şi ochi albaştri, cu cămăşile roşii ce se văd cât de colo.

Mai ales în Dobrogea aceste naţii felurite se îmbulzesc: pe lângă Români, Turci, Tatari, Ruşi, pe alocurea şi Nemţi, trăiesc paşnic unii lângă alţii.

Am fost într'un sat din Dobrogea, care era în parte românesc, în parte rusesc, în parte nemţesc, în parte turcesc. Am mers de la un capăt

www.dacoromanica.ro

la altul, cercetând atâtea căsuţe, întrând în fiecare biserică, isprăvindu-mi încunjurul la mica moschee rustică, tapisată cu covoare veştejite, şi acolo, într'o mulţime de Turci de rând, am ascultat slujba lor ciudată, din care n'am înţeles nimic. O femeie care nu e voalată n'are drept să între în sfânta încintă; dar un nume regal deschide atâtea uşi, şi atâtea regule severe se calcă în bucuria de a primi un oaspete aşa de neobişnuit.

Într'o arzătoare zi de vară am venit într'un orăşel locuit aproape numai de Turci. Împărţiam bani mărunţi între săraci şi cei fără sprijin şi mă purtam de ici colo. Era acuma rândul poporaţiei musulmane; de aceia cercetam locurile cele mai nenorocite, cu mânile pline de bani.

Aşa li-a fost de mare bucuria la venirea mea, încât scopul cel adevărat al visitei mele a fost aproape uitat. M'am găsit încunjurată de un roiu de femei aprinse, în haine ciudate, ciripind o limbă neînţeleasă mie.

Îmi ziceau: Sultană, şi fiecare-şi simţia nevoia de a mă pipăi; puneau degetele pe hainele mele, mă atingeau pe spate, ba o bahadârcă bătrână m'a apucat de bărbie. Mă duceau din colibă 'n colibă, din curte 'n curte. M'am găsit despărţită de tovarăşii mici, rătăcind într'o lume pe care n'o mai cunoscusem până atunci. Mă târau cu ele printr'un labirint de mici colibe clădite din lut, de grădini ridicul de mici, de ogrăgioare dosite, făcându-mă să întru în locuinţele lor, să pun mâna pe copiii lor, să mă aşez pe scaunele lor. Ca un zbor de cioare se certau şi se băteau

www.dacoromanica.ro

după mine, puindu-mi întrebări, copleşindu-mă cu bune urări, la care nu puteam răspund decât cu o mişcare din umere şi cu zâmbete.

Femeile musulmane mai sărace nu sunt de fapt voalate. Ele poartă largi nădragi de bumbac şi peste dânşii un fel de mantie pe care şi-o tot ţin supt nas. Croiala acestor mantii li dă acea linie indescriptibilă, aşa de plăcută ochiului şi care aparţine numai Răsăritului. Şi colorile ce aleg ele sunt totdeauna armonioase; afară de aceasta, ele sunt în concordanţă cu împrejurimea lor de soare şi praf. Femeile acestea poartă ciudate colori albastre-şterse şi *mauve*, — chiar şi negrul hainelor lor nu e cu adevărat negru, ci a luat nuanţe ruginii, care se amestecă plăcut cu mediul în floarea noroiului în care locuiesc.

Când se îmbracă pentru drumuri mai lungi, portul lor e în de obşte negru, cu o pânză albă ca zăpada pe capetele lor, aşa fel înfăşurată încât ascunde toată faţa afară de ochi.

Nespus de pitoreşte şi de tainice sunt aceste întunecate figuri când vin către tine, atingând uşor pereţii şi purtând în de obşte un băţ greu în mâni; este în ele ceva biblic, ceva care duce pe om îndărăt spre vremuri foarte depărtate.

În acea caldă dimineaţă de vară de care vorbesc, am căutat să scap o clipă de năvălitoarele mele din cale-afară de prietenoase, aşa încât să mă pot furişa într'o colibă mică a cării uşă era larg deschisă.

Ispitită irezistibil de umbra-i tainică, am străbătut în tainiţa de lut, găsindu-mă într'un aproape

www.dacoromanica.ro

desăvârşit întunerec. La capătul cellalt o ferestuică lăsa să străbată o slabă rază de lumină.

Bojbăindu-mi drumul, dăduiu de un pătucean de zdrenţe şi pe acest culcuş al miseriei descoperiiu o femeie bătrână-bătrână, — aşa de bătrână, încât ar fi putut să fi trăit pe vremea zinelor şi a vrăjitoarelor, vremi ce nu mai au a face cu vălmăşagul şi zvonul de astszi.

Aplecându-mă asupra ei, m'am uitat în faţa-i boţită, şi toate poveştile tinereţii mele părură că-mi răsar înnainte, toate istoriile pe care, în copilărie, încântată, le ascultasem, istorii pe care nu le uiţi niciodată...

De-asupră-i, atârnând de un cuiu ruginit la îndemâna ei, era o oală de lut neagră, de o formă ciudată. Toate în jurul bahadârcei acesteia erau în floarea pământului : faţa ei, locuinţa ei, zdrenţele care o acoperiau, locul pe care sta. Singura pată de lumină în această tainiţă era un miel alb, culcat fără să-l supere cineva la picioarele patului.

Puind ceva bănuţi între cârligatele-i degete osoase, am lăsat pe această ciudată fiinţă bătrână în sama tovarăşului ei alb ca zăpada, şi, întorcându-mă la lumina soarelui, avuiu simţul că, o clipă, mi-a fost dat să rătăcesc prin veacuri fără număr spre zilele de odinioară.

***

De la început România a fost o ţară supusă năvălirilor. Un stăpân tiranic după altul şi-a pus mânile grele asupra acestui popor ; el a fost deprins a fi stăpânit, apăsat, maltratat. Rare ori

www.dacoromanica.ro

i-a fost îngăduit să se afirme, să-şi ridice capul, să fie neatârnat, fericit ori liber; totuşi, în ciuda luptelor şi a robiei, n'a fost un neam sortit să piară. A biruit orice asprime a sorţii, a înfruntat orice miserie, a biruit orice subjugare, şi n'a putut fi strivit până la moarte; dar de aici a ieşit că poporul românesc nu e vesel.

Cântecele lor sunt triste, încete danţurile lor, petrecerile lor rare ori aprinse, rar se aud tare glasurile lor. În zilele de serbătoare îmbracă hainele cele mai vesele şi, strânşi laolaltă în praful drumului, ei dănţuiesc în grupe sau în cercuri largi, neobosiţi, ceasuri întregi; dar nici atunci nu sunt voioşi sau gălăgioşi, ci solemni şi plini de demnitate, părând a-şi face cheful cumpătat, fără patimă, fără grabă.

Cântecele lor sunt plângeri îndelungi; ariile ce cântă pe fluierele lor plâng fără sfârşit aspiraţia lor şi dorul care se pare a rămânea veşnic nemulţămit, a nu cuprinde nici nădejde, nici îndeplinire.

***

Tot pentru aceia sunt puţine case foarte vechi: abia de este vre-un castel ori vre-un mare monument rămas din trecut. De ce nevoie să se clădească frumoase case dacă în fiecare zi duşmanul putea să năvălească asupra ţerii şi să ardă totul până la pământ!

Una ori două ciudate vechi clădiri s'au păstrat din acele vremuri de năvălire: solide, înnalte zidiri cu un cerdac deschis, tocmai în vârf alcătuit din puternici stâlpi scurţi, şi, ici colo

www.dacoromanica.ro

în imensa adâncime a zidurilor, ferestuici cu locuri de pândă. Cetăţi primitive, pe jumătate turnuri, pe jumătate case ţerăneşti, ele stau de obiceiu cam răzleţe şi nu samănă cu nimic din ce am văzut în alte ţeri.

Am trăit într'una din aceste ciudate case. Cerdacul, care fusese odinioară o întăritură, s'a prefăcut acum într'un simplu balcon, şi din mijlocul stâlpilor stârciţi o plăcută vedere se putea căpăta asupra dealurilor şi şesului. Odăile de dedesupt erau mici, joase, neregulate, cu ziduri mari groase; o scară de lemn dreaptă ca una de funie ducea la aceste încăperi.

Şi pe din afară şi pe din lăuntru zidirea era dată cu var, şi atât de primitivă-i era construcţia, încât căpătase încântătoarea înfăţişare că ar fi fost modelată cu degetul unui olar. Nu erau unghiuri tăioase, ci ceva rotunzit şi neegal la colţuri pe care nicio casă nu-l poate avea. Totul era încununat de un acoperiş lat de şindilă, cenuşiu, cu lumini de argint.

Dar înnainte de toate vechile mănăstiri ale acestei ţeri au păstrat comori din trecut.

Chiar de la început, aceste colţuri răzleţe de frumuseţă m'au atraş mai mult decât orice; nedescriptibil e farmecul pe care-l aruncă asupră-mi, aproape neînţeleasă desfătarea cu care-mi umplu sufletul!

Ca şi în multe alte ţeri, călugării şi maicele din România ştiu cum să aleagă cele mai încântătoare locuri pentru lăcaşurile lor de pace.

Am călătorit de la unul din ele la altul, des-

www.dacoromanica.ro

coperind multe tesaure ascunse, cercetând pe cele mai bogate şi pe cele mai sărace, pe cele de un acces uşor şi pe cele ascunse departe în văi de munte, unde piciorul călătorului numai arare ori rătăceşte.

La unele am putut ajunge numai călare, urcându-mă peste dealuri şi văi, peste pasuri pietroase, urmată de cete de ţerani în veşminte albe, pe căluţi zburliţi, ciufuliţi, dar având piciorul sigur ca al caprei de munte.

Odată într'amurg, după ce o zi întreagă călărisem peste munţi, dăduiu pe neaşteptate peste unul din aceste depărtate lăcaşuri, cu păreţii albi, de un pitoresc straniu, pe jumătate ascuns între brazi şi venerabili fagi cu trunchiurile ca uriaşi de-odată împietriţi, uriaşi cari în cel din urmă al lor spasm de agonie îşi frâng mânile în zădarnică desperare.

La apropierea mea clopotele începură să sune, glasurile lor clare şi răsunătoare proclamându-şi bucuria către ceruri.

Trecuiu pe supt portalul acoperit în curtea încunjurată de ziduri. Înnainte de a fi putut să mă cobor, am fost încunjurată de un negru roiu de maice schiţând smerite gesturi de salutare, făcându-şi cruce, căzând în genunchi şi apăsându-şi frunţile de pietrele de jos, apucându-mi mânile ori părţi din îmbrăcămintea mea, pe care le sărutau, pe când strigau şi murmurau, şoptind vre-o rugăciune.

Uimită de aşa o întâmpinare, am fost luată de supţioară de maica stariţa, o venerabilă bătrână

www.dacoromanica.ro

tremurândă, a cării faţă era aşa de încreţită de vrâstă ca un câmp brăzdat de plug.

Pe jumătate ducându-mă, pe jumătate acăţându-se de sprijinul mieu, mă conduse prin uşa deschisă a bisericii. Din vreme în vreme-mi săruta pe furiş umărul şi într'un fel de smerit extas apăsa faţa-i bătrână, bătrână, de a mea.

Toate celelalte maice se îngrămădiau după noi ca un stol de păsări cu penele negre, vălurile lor întunecate plutind în vânt, iar clopotele sunând într'una, în zvon de bucurie.

În lăcaşul umbrit făcliile aprinse erau ca roiuri de muşti luminoase într'o pădure întunecată. Călugăriţele se aşezară de-a lungul zidurilor, veşmintele lor negre făcându-se una cu umbra, aşa încât numai feţele lor reieşiau, făcute şi mai eterate prin tremurătoarea lumină a candelei.

Cântau, — bucuros aş spune că era frumos cântecul lor, însă n'ar fi tocmai adevărat. Nu ca în Rusia, cântarea în bisericile româneşti e departe de a fi melodioasă: ele bâzâiau pe nas cântări trăgănate, adesea repetate, de loc armonioase şi care nu par să aibă cuvânt de-a ajunge vre-odată la capăt.

Dar, oarecum, în seara aceia, în pierduta mănăstire de munte, departe de casele oamenilor, acolo, în paraclisul cu tavanul jos, plin de aceste figuri îmbrăcate 'n doliu, ale căror feţe severe erau îngereşti în mistica lumină, sunetele stranii care se ridicau spre boltă nu erau ne la locul lor. Era ceva bătrânesc în ele, ceva arhaic, primitiv, în legătură cu zugrăvelile şi icoa-

www.dacoromanica.ro

nele oarecum barbare, ceva care părea că a rătăcit, venind din vremi trecute, până în lumea mai zbuciumată de astăzi...

Mai pompoase erau primirile de care m'am învrednicit în mănăstirile mai mari.

Acolo toţi călugării veniau în alaiu să mă întâmpine: o procesiune de fiinţi cu veşminte negre şi bărbi lungi, de aparenţă austeră, întunecaţi la faţă.

Luându-mă de braţ părintele stareţ mă ducea solemn prin biserica bogat împodobită, pe când o sumă de copilaşi aruncau flori cum treceam.

Nu sunt peste măsură de aspre regulele mănăstireşti în România. Uşile mănăstirilor sunt deschise visitatorilor; în zilele mai demult erau case de adăpost pentru drumeţii ce călătoriau din loc în loc.

Sfintele ziduri dădeau găzduire de trei zile celor ce treceau pe acolo; aceasta era vechea datină; şi acuma în multe locuri călugării şi maicele au voie să-şi închirieze căsuţele la cei ce simt nevoie de odihnă pe o vară. Aceasta însă e cu putinţă numai unde mănăstirile sunt adevărate mici sate, unde, mai mult sau mai puţin, fiecare locuitor are căsuţa lui!

***

Sunt două feluri de mănăstiri în această ţară; ori o mare zidire, unde călugării şi maicele sunt uniţi supt acelaşi coperiş, ori o sumă de case mici adunate pe un spaţiu larg în jurul bisericii centrale.

Numai cele d'intâiu sunt interesante din punct

www.dacoromanica.ro

de vedere al arhitecturii, şi unele din cele pe care le-am cercetat sunt de o perfecţie aleasă în proporţie şi formă.

Mai presus de toate celelalte una din aceste mănăstiri mă atrage spre sine, căci cu adevărat e de neînvins farmecul ei.

O mănăstire, albă, singuratecă, ascunsă departe, în regiuni de pădure mai verzi şi mai dulci ca oricare altele în ţară. Perfectă e forma bisericii sale, albe ca zăpada rândurile de stâlpi care-i încunjură liniştita curte. Un farmec şi o taină o înfăşură, cum n'am mai simţit aiurea. Sobre-i sunt sculpturile, dar o armonie de nedescris îi face liniile frumoase, şi o pace ca aceia străbate locul, încât aici am simţit de pare că aş fi găsit cu adevărat casa odihnei...

Oriunde merg, acolo călugăriţele mă primesc cu o mişcătoare bucurie, pe jumătate mirate că poate cineva care e aşa de sus să se îngrijească de un loc aşa de simplu. Mă duc adesea acolo, oricând pot, căci a aruncat un straniu farmec asupră-mi, şi adesea trebuie să mă întorc iarăşi la păreţii ei albi.

Clădirea alcătuieşte un dreptunghiu în jurul bisericii, trei laturi din care, sunt alcătuite de o îndoită colonadă, un rând peste altul, cel de sus formând un cerdac deschis mergând de jur împrejurul întregului. În dosul acestor stâlpi sunt chiliile maicelor: mici bolţi, odăi mici, date cu var, umile şi tăcute...

Largă e biserica, nobilă în linii, bogată în sculptură, având în frunte un vast pridvor aco-

www.dacoromanica.ro

perit care se sprijină pe stâlpi de piatră bogat sculptaţi. Ca şi interiorul clădirii, acest pridvor e împodobit întreg cu fresce, de o concepţie fără artă, de un desemn arhaic, şi armonioase, coloarea fiind îmblânzită de mâna vremii.

În lăuntru, biserica e înnaltă, întunecoasă, mistică, zugrăvită întreagă cu sfinţi ciudaţi la faţă, cari se uită fix la tine ca şi cum s'ar mira că sunt tulburaţi din singurateca lor tăcere şi pace.

Multe comori zac între aceste ziduri: vechi icoane, lespezi de mormânt în ruină, o catapeteasmă minunat săpată, aurită şi zugrăvită cu o neasămănată îndemânare, toate colorile fiind veştejite şi armonisate de meşterul tuturor artelor,— Timpul.

În colţuri de umbră candele greu bătute cu ciocanul, atârnând de lanţuri de sus, răspândesc o lumină tainică asupra icoanelor îmbrăcate cu argint pe care le-au lustruit atâtea evlavioase sărutări. De fapt un sfânt lăcaş, îndemnând sufletul să se ridice mai presus de lucrurile pământului acestuia...

Ultima latură a pătratului e închisă de un zid înnalt, cu o uşă la mijloc, care se deschide asupra unei înguste cărări ce duce spre o a doua biserică, mai mică, tot aşa de perfectă în formă ca şi zidirea mai mare din curtea interioară. Aici se îngroapă maicele: un colţ idilic, încunjurat de ziduri zguduite, pe care le ţin laolaltă, cu lungile lor braţe spinoase, tufe de trandafiri sălbateci, acoperiţi cu gingaşe flori. Crucile de lemn cu ciudate forme care înseamnă mormintele stau în mijlocul înnaltei ierbi învălurate şi a venera-

www.dacoromanica.ro

bililor meri pe cari vrâsta pare să-i aplece milos către cele ce dorm supt brazdă la picioarele lor.

De jur împrejur, păduri de fag pe dealuri joase, undulând; ca fond la acestea, munţii: albaştri, înnegurați, cu neputinţă de atins, alcătuind o barieră împotriva lumii din afară...

Un loc de frumuseţă, un loc de odihnă, un loc de pace... Multe rituri de frumuseţă răsar înnaintea ochilor mici când mă gândesc la aceste ascunse case de rugăciune. Nenumărate sunt acelea pe care le-am cercetat în cele patru colţuri ale ţerii, şi iarăşi îmi întorc pasul spre ele ori de câte ori pot.

Ar fi greu de spus care sunt cele mai interesante: comunităţile monahale sau mănăstirile; şi unele şi altele sunt de o potrivă de interesante, de o potrivă de gingaşe.

Îmi aduc aminte de o mănăstioară cuibărită la picioarele unui munte ameninţător, încunjurată de păduri de brad, întunecoase şi tainice. Drumul într'acolo era întortochiat, pietros, greu de făcut, dar locul el însuşi era un mic raiu de linişte, încunjurat de livezi, verde şi odihnitor ca un vis de pace.

Ciudaţi călugări bătrâni îl locuiau: pustnici tăcuţi, îngropaţi departe de lume, stafii de umbră, aproape sinistri în răzleţirea lor, cu ochii lor cari au luat căutătura locuitorilor de păduri nedeprinşi să se mai uite în ochii oamenilor.

Fără zgomot ei mă urmau oriunde mergeam, cu capetele plecate, dar urmărindu-mă cu privirea de supt sprincenele stufoase, mânile fiindu-li

www.dacoromanica.ro

ascunse în largile mâneci ce atârnau: pare că umbre întunecate îmi pândiau fiece pas.

M'am întors de am privit în feţele lor obscure: cât de departe păreau a fi! Cine erau ei? Care li era povestea? Care fusese copilăria lor, speranţele lor, iubirile lor? În cea mai mare parte, cred eu, erau numai fiinţi umile, ignorante, fără ideale mai vaste, fără visiuni îndepărtate de mai înnalte lucruri. Unii erau aşa de bătrâni, aşa de gârbovi, încât nu-şi mai puteau ridica fruntile să privească sus spre cer; bărbile lor lungi, sure, luaseră înfăţişarea muşchilor ce cresc pe copacii căzuţi.

Dar unul era printre ei, înnalt şi drept, cu faţa palidă, uscată ca a unui sfânt. Nu ştiam numele lui, nimic din trecutul lui, dar avea o faţă nobilă, şi mi s'a părut că în ochii lui puteam ceti visuri care nu erau numai visurile acestui pământ.

Nu pot vorbi, vai! de toate mănăstirile ce am văzut, dar de una trebuie să pomenesc, căci în adevăr e un rar colţişor de lume.

Ascunsă în gura unei peşteri, pierdută în cea mai sălbatecă regiune de munte, este o bisericuţă ciudată, aşa de mică, dar aşa de mică, încât trebuie să-ţi pleci capul ca să-i treci pragul; pare să fie o jucărie, lăsată să cadă acolo de vre-o mână de uriaş şi uitată. E numai un paraclis de lemn, mic, supţirel, păzit de puţini albi călugări bătrâni, fiinţe aşa de vechi şi de gârbove, încât par a fi prins muşchiu ca pietrele ce zac totdeauna în acelaşi loc...

Niciun drum nu duce la acest lăcaş; trebuie

www.dacoromanica.ro

să-ţi cauţi calea până acolo pe jos sau călare, peste prăpăstii de munte şi peste stânci piezişe. Acolo zace, la întrarea întunecoasă a peşterii, singuratecă, sură şi veche, ca o taină ascunsă ce aşteaptă a fi descoperită.

Dincolo de bisericuţă prăpastia se întinde, întunecată şi întortochiată, mergând în misteriosul întunerec, drept în inima pământului. Când ajungi la capăt, se aude un gâlgâit de apă: un izvor, rece ca ghiaţa, iese aici bolborosind din adânc, curat şi răcoritor ca izvoarele din grădinile Edenului.

Am aflat de îndrăgostiţi cu patimă cari vin să fie cununaţi în această biserică, în ciuda asprimilor drumului, în ciuda barierelor posomorâte, aşa încât să fie uniţi pe viaţă în acest loc depărtat unde mulţimile nu se pot aduna.

Pe calea la această biserică, nu departe de gura peşterii, stă un mic cimitir singuratec, plin de cruci de lemn. Aici călugării cari şi-au isprăvit viaţa singuratecă sunt aşezaţi în sfârşit spre veşnica odihnă. Întunecate sunt aceste cruci, stând ca spectri în potriva stâncii goale. Soarele verilor le cojeşte, vânturile toamnei le bat şi adesea zăpezile iernii le dau la pământ. Dar, primăvara, viorelele timpurii şi dediţeii gingaşi se adună în jurul lor, grămădindu-se în mirositoare mănunche la picioare.

Mi se pare că, în ciuda singurătăţii, n'ar fi trist să fii îngropat într'un loc ca acesta...

*
* *

www.dacoromanica.ro

Odată călăriam prin zăpada ce se topia. Calea ce urmam, ca toate drumurile românești, era lungă, lungă, nesfârșit de lungă, pierzându-se în depărtare, făcându-se una cu bolta fără coloare.

Era o zi de depresiune, o zi de desgheț, când lumea e cum îi mai rău.

Jur împrejurul meu câmpiile netede se întindeau așteptând ceva care nu venia. Peisagiul părea să fie fără orizont, să n'aibă margeni; totul era monoton uniform, fără viață, fără lumină, fără veselie. Tăcere apăsa asupra pământului, tăcere și tristă odihnă.

Cu frâul lăsat în voie și capul plecat înnotam cu calul meu prin noroiu. Nu mergeam nicăirl anume; un fel de toropeală sau nepăsare venise asupra noastră, în consunanță cu melancolia zilei.

O ceață umeda atârna ca un văl veșted chiar de-asupra pământului; nu era o ceață deasă, ci flutura ca un abur.

Deodată auziiu un sunet jalnic venind spre mine din depărtare, ceva cum nu mai auzisem înnainte.

Trăgând frâul, stătuiu pe loc la margenea drumului, mirându-mă ce o să văd.

De fapt neașteptată era procesia care, ca un vis straniu, venia spre mine din ceață.

Înnotând prin zăpada în topire înnaintau doi băieți purtând între ei o tavă rotundă suptire pe care se afla o colivă; după ei venia un preot bătrân cu crucea în mână, îmbrăcat pompos în podoabe veștede: roșii, de aur și albastre. Veșmântu-i greu era tot stropit și murdărit, părul

www.dacoromanica.ro

lui cel lung şi barba nepieptănată erau de un cenuşiu murdar, ca şi drumul pe care mergea. Un bătrân trist, neavând altă expresie decât a miseriei pe palida-i faţă căzută.

Îndată după el urmă un car aspru de lemn, tras de boi ale căror nasuri atingeau aproape pământul; răsuflarea lor făcea nouraşi în jurul capetelor, prin cari ochii luciau cu o răbdătoare nelinişte.

Din acest car se auzise sunetul cel trist. Ce putea să fie? Atunci de-odată am înţeles!

Un sicriu neted era pus în mijlocul carului; în juru-i stătea un număr de bătrâne, gemând şi plângând, ridicându-şi glasurile într'un cântec trist, care răsuna ca o bocire prin aier. Părul lor alb era zburlit şi valurile lor negre fluturau în jur ca smocuri de fum.

După car mergeau patru Ţigani bătrâni, cântând arii jalnice pe vioarele lor ţipătoare, pe când glasurile femeilor luau refrenul pe altă scară. Niciodată n'am auzit un bocet mai trist, nici un zgomot mai lugubru. Îndată după Ţigani venia o ceată de rude desculţe, ţiind lumânări aprinse în mâni. Flăcările şubrede păreau aproape ruşinate că ard aşa de slab în melancolica lumină a zilei.

Trecând, aceste fiinţi obosite ridicară feţe palide, privindu-mă cu ochi jalnici cari nu arătau nicio mirare. Prin ceaţa întunecoasă păreau a fi tot atâtea stafii, venite de nicăiri, mergând spre nu ştim ce ţintă. Ca umbra trecură şi se pierdură. Dar, prin ceaţa ce se strânsese, bocetul se întorcea să mă urmărească, statornic, în chip

www.dacoromanica.ro

ciudat, ca şi cum mortul ar fi strigat, din sicriaşul lui, după ajutor...

Mult timp după ce această stranie vedenie dispăruse, am stat privind la drumul unde urmele picioarelor lor rămăseseră întipărite pe zăpada topită. Fusese totul numai o halucinaţie, creată de melancolia zilei ?

La întorsul calului mi se înfăţişă o umbră răsărind mare la o distanţă scurtă pe drum. Ce putea să fie ? Era o zi de triste apariţii ?

Nu fără greutate făcuiu să se apropie calul de acel loc ; zău cred că une ori caii văd stafii !...

Apropiindu-mă, am băgat de samă că aceia ce înspăimântase calul mieu nu era decât o înaltă cruce de piatră. Monumentală, acoperită de muşchiu şi misterioasă, stătea singurică, asemenea cu un străjer ce ţine veşnică pază asupra drumului. De pe braţele-i răstignite picături mari cădeau pe pământ ca lacrimi grele...

Plângea oare crucea bătrână, plângea pentru că o singuratecă îngropare trecuse pe acest drum ?...

***

Trebuie să vorbesc puţin de aceste ciudate cruci vechi pe care, pe toate drumurile ce le-am străbătut, le-am întâlnit, în orice parte a ţerii.

Până acum n'am dat bine de rostul lor, dar mi-s dragi : ele par aşa de bine în consunanţă cu caracterul întru câtva melancolic al ţerii !

În de obşte ele stau la margenea drumului, une ori în singurătate impunătoare, une ori în grupe ; une ori sunt din piatră ciudat săpată ;

www.dacoromanica.ro

une ori sunt de lemn, crud zugrăvite cu figuri de sfinți arhaici.

Fără îndoială aceste pioase monumente au fost înnălțate ca să însemne locurile unde s'a petrecut ceva: poate moartea vre-unui erou sau numai omorul unui singuratec călător care nu era menit să ajungă la capătul drumului său...

De cele mai multe ori stau lângă puțuri, purtând numele acelora cari, gândindu-se la drumeții setoși, au ridicat aceste mijloace de adăpat în locuri depărtate.

Ciudate la făptură, ele atrag ochiul de departe; țeranul își descopere fruntea înnaintea lor, șoptind o rugăciune pentru morți.

La răscruci, am dat une ori peste dânsele strânse câte zece supt un coperiș: când se află în așa de mare număr, sunt cioplite din lemn. Formele și mărimea lor sunt felurite: unele, sunt grozav de înnalte și de zdravene, acoperite original cu șindilă; adesea desemnul lor e încurcat, și mai multe cruci, ieșind una din alta, fac o alcătuire curioasă, zugrăvită peste tot cu colorile cele mai tari, pe care soarele și ploaia răpede le îndulcesc spre o plăcută armonie.

Ocrotite de tovarășele lor mai mari, multe cruciliță se grămădesc alături: cruci rotunde și cruci pătrate, cruci care sunt supțirele și drepte, cruci care par a se pleca smerit spre pământ...

Pe drumuri singuratece aceste dovezi rustice de credință au un farmec ciudat. Te miri ce dorinți s'au ridicat când ele au fost puse acolo de mâni evlavioase și de inimi care credeau...

Dar, mai presus de toate, crucile de piatră să-

www.dacoromanica.ro

pată mă ispitesc. Le-am descoperit în tot felul de locuri: unele sunt de o rară frumuseţă, acoperite cu inscripţii care şerpuiesc în minunate desemnuri,

Am dat de ele pe câmpii pustii, pe margeni de drumuri prăfoase, la capătul pădurilor întunecate, pe singuratece cline de munte. Le-am aflat pe ape pierdute lângă Mare, unde porumbeii valurilor se rotiau în jurul lor, desmierdându-le uşor cu vârful aripilor.

Multe leghi de cale am călărit ca să am alt punct de vedere asupra acestor simbole misterioase, pentru că ele-mi umplu sufletul totdeauna cu o puternică dorinţă de linişte; ele sunt aşa de solemn impresionante, aşa de tăcute, aşa de liniştite...

Una mai ales mi-a fost scumpă inimii. Stătea singură singurică într'o singurătate demnă, pe un câmp gol, privind ameninţător la un smoc de scai cari-şi suciau tulpinele spinoase în umbra braţelor ei.

Nu-i ştiam povestea, nici de ce păzia la un loc aşa de singuratec; pare că fusese acolo de la însuşi faptul vremii. Obosită de zădarnica veghere, se apleca uşor într'o parte, şi în amurg umbra-i sămăna straniu cu umbra unui om.

***

Nimic nu e mai mişcător pitoresc decât cimitirele de sate; cu cât sunt mai umile, cu atât mai mult desfătează ochiul artistului.

Adesea sunt puse împrejurul bisericii de sat, dar une ori se află chiar de-o parte. Totdeauna

www.dacoromanica.ro

le caut, plăcându-mi să rătăcesc prin poetica lor desolaţie, simţindu-mă aşa de departe, aşa de departe de zvonul şi graba lumii noastre zgomotoase.

De sigur că aceste mici locuri de înmormântare nu sunt păzite şi îngrijite ca în ţeri cu mai bună rânduială. Gropile sunt împrăştiate între buruieni şi urzici, une ori scai cresc aşa de des lângă cruci, că le ascund pe jumătate vederii. Dar, primăvara, până nu e naltă iarba, am găsit pe unele din ele aproape îngropate în păpădii şi stânjinei alergând nebuneşte peste tot locul. Crucile umbroase se uită de sus la toată această bogăţie de colori, parcă s'ar mira că poate Dumnezeu însuşi a împodobit gropile lor părăsite.

Ţeranul român e protivnic oricării silinţi fără folos. Ce trebuie să se întâmple, se întâmplă, ce trebuie să cadă, cade. Deci, dacă o cruce se rupe, de ce să cătăm a o ridica, — las'o să zacă!, iarba o va acoperi, florile se vor grămădi în locul ei.

In dimineaţa de Vinerea Mare rătăciam printr'unul din aceste cimitire de sat. Spre mirarea mea găsiiu că aproape fiecare mormânt era luminat cu o supţire făclioară, a cării flacără ardea palid, incapabilă de a se întrece cu lumina soarelui. Lângă aceste luminiţe spectrale erau bucăţi de oală pline cu cenuşă încă puţintel aprinsă, care trimetea rotocoale fine de fum albastru în liniştitul aier de primăvară. În această zi de jale, cei vii vin să facă onoare morţilor lor, după datină, în consunanţă cu Legea lor.

Ciudată privelişte, de fapt, toate aceste mici

www.dacoromanica.ro

flacări nesigure între mormintele 'n ruină. Adesea găsiam o candelă înfiptă în locul unde orice rămăşiţă a mormântului însuşi fusese cu totul ştearsă; dar stătea acolo arzând vitejeşte, amintindu-ţi că supt chiar acest deget de pământ o inimă a fost pusă spre odihnă.

O bătrână o găsiiu în dimineaţa aceia stând locului lângă una din acele făclii, — o făclie aşa de umilă şi de supţire că abia putea să rămâie dreaptă; dar mama bătrână o păzia cu braţele încrucişate parcă ar fi îndeplinit în tăcere vreun rit.

Apropiindu-mă de dânsa, m'am uitat să văd cât de mare era mormântul ce păzia, dar nu putuiu descoperi niciun fel de mormânt. Galbena luminiţă sta umil lângă un mănunchiu de dediţei. Tot ceia ce fusese cândva un mormânt fusese de mult făcut una cu pământul.

Pânza din jurul capului bătrânei era albă, albă ca înfloriţii cireşi cari dădeau veselie acestei grădiniţi a lui Dumnezeu; albe erau şi florile care creşteau lângă prinosul de dragoste al bătrânei.

— „Cine e îngropat aici?", întrebăiu.

— „Unul diutre ai miei", răspunse ea. „Era fetiţa fetei mele; acum se odihneşte."

— „De ce nu se mai vede mormântul?", mi-a fost întâia întrebare.

Drept orice răspuns dădu din umeri, şi ochii înlunecaţi se uitară în ai miei; o desăvârşită resignare era ceia ce cetiam în adâncurile lor.

— „De ce să mai ţii un mormânt curat dacă preotul satului dă voie boilor lui să pască între morminte?

www.dacoromanica.ro

Mă uităiu la ea cu mirare. „Nu se poate opri o neorânduială ca aceasta?“

Iarăşi dădu din umeri. „Unde e omul care să poată opri o neorânduială ca aceasta?“

Iarăşi dădu din umeri. „Unde e omul care să poată opri? Vita trebuie să aibă unde să pască şi ea.“

Văzuiu că socoate aceasta ca un lucru firesc şi că acela ce zăcea supt pământ putea fi cu adevărat nepăsător la aceste copite care treceau sus, atâta vreme cât de Vinerea Mare este cine să-şi aducă aminte şi să aprindă o făclie asupra inimii sale!

In noaptea de Vinerea Mare, se fac lungi slujbe în orice biserică sau paraclis din ţară.

Pline de farmec mistic sunt şi aceste adunări de ţerani în jurul umilelor case de rugăciune ale lor. Bărbaţi, femei şi copii se strâng laolaltă, fiecare purtând o făclie. Cei ce nu află loc înnăuntru stau afară, în mulţimi răbdătoare.

Cu adevărat o frumoasă privelişte.

Din fiecare fereastră de biserică lumina se revarsă, pe când triste cântece plutesc către cei ce aşteaptă dincolo de ziduri. In fruntea lăcaşului sfânt sute de mici flăcări bătute de vânt, care luminează feţele celor ce, în extas, ascultă sunetele slujbei ce se săvârşeşte înlăuntru.

Datina cere ca în nopţile de Vinerea Mare flori să fie aduse de închinători, flori care se aşează cu evlavie pe o icoană brodată a lui Hristos răstignitul, ce stă pe o masă în mijlocul bisericii.

Fiecare credincios aduce ce poate: un mă-

www.dacoromanica.ro

nunchiu de verdeaţă, o ramură de flori, o mână de zambile făcând noaptea dulce de mireazma lor, sau numai câteva simple viorele strânse la marginea drumului, cei d'intâiu dragi soli ai primăverii.

Când slujba s'a sfârşit, în lungi şiruri închinătorii se întorc pe acasă, fiecare şi toţi laolaltă ferindu-şi cu grijă făcliile, pentru că e cu noroc să le aducă aprinse înnapoi acasă.

Nu mai străluceşte acum lumină din ferestile bisericii; totul e cufundat în întuneric, biserica însăşi se desface ca o uriaşă massă de umbră de-asupra bolţii.

Dar cimitirul de alături e o grădină de lumini! Au căzut oare toate stelele din ceruri ca să mângâie pe cei ce zac supt brazdă? Ori sânt numai luminiţele care ard vitejeşte, ard necontenit pentru cei morţi?...

***

Sânt unele minunate biserici vechi în ţară, impunătoare clădiri, bogate şi venerabile, pline de comori cu îngrijire păstrate din trecut.

Le-am visitat pe toate bisericile acelea, cercetând asupra istoriei lor, admirând proporţiile lor perfecte, examinând de aproape scumpele lor broderii, sculpturile lor, candelele lor de argint, crucile lor smălţuite, Evangheliile lor legate 'n aur.

Dar, în ciuda frumuseţei lor, niciuna din zidirile mai mari nu mă atrage aşa de puternic ca aceste biserlcuţe de sat pe care le-am vizitat până şi în cele mai depărtate colţuri ale ţerii.

O parte din ţară e mai ales bogată în aceste

www.dacoromanica.ro

gingaşe mici clădiri ; e o parte care-mi e foarte dragă. Nicio cale ferată nu profanează văile ei liniştite, nicio îmbunătăţire modernă n'a distrus simplul ei farmec. Aici mâna civilisaţiei n'a stricat nicio frumuseţă originală ; niciun pictor binevoitor n'a atins veştejitele fresce de pe vechii păreţi. Un colţ de pământ şi-a păstrat personalitatea ; fiind greu de atins, a rămas neschimbat, nedespoiat.

Securea n'a dat jos glorioasele-i păduri, speculatorul întreprinzător n'a clădit hâde oteluri, nici locuri de distracţie ; nicio înştiinţare monstruoasă nu desfigurează verzile-i livezi, clinele-i roditoare.

De aceia şi cele mai mărunte bisericuţe au fost păstrate. Stau răspândite în locuri cu totul de neaşteptat : căţărate pe vârfuri de dealuri prăpăstuite, ascunse în văi împădurite, adesea oglindindu-şi gingaşele siluete în râuri ce curg la basa lor.

Innalţi brazi, ce se văd de departe, înfipţi ca străji înnaintea pridvoarelor, sânt semnele ce arată locurile unde stau. Bisericuţele din urma lor sânt aşa de mititele, încât din depărtare se văd numai copacii.

Aceşti brazi păreau că-mi fac semn făgăduind că voiu găsi comori ascunse la picioarele lor ; ei se desfac lămurit, întunecaţi, din peisagiu, pentru că e un Ţinut unde pădurile sânt de fag, nu de brad.

Adesea am călătorit leghi ca să ajung la ele, peste cărări pietroase, peste terenuri de mocirlă, prin râuleţe pline de zvon şi peste povârnişuri

www.dacoromanica.ro

fără de capăt, şi niciodată n'am fost înşelată; întunecatele străji nu m'au chemat niciodată în zădar. Cele mai drăguţe mici ziduri le-am descoperit în aceste locuri cu totul răzleţe.

Unele erau total de lemn, de o coloare caldă, ca pânea neagră de curând scoasă din cuptor, coperişurile lor enorme dându-li înfăţişarea de uriaşe muşinoaie crescând în pământ rodnic.

In de obşte este o clopotniţă de-asupra, dar la unele clopotniţa stă de sine în fruntea bisericii, şi e de cele mai multe ori de o făptură delicios de gingaşă.

De nedescris e coloarea pe care o iea lemnul vechiu. E totdeauna în armonie cu fondul, cu împrejurimile; fie pe o livadă verde, ori în faţa unor brazi întunecoşi, fie primăvara, pe jumătate ascunsă după meri în plină înflorire, fie toamna, când copacii cari o încunjură sânt toţi numai aur şi rugină şi roşu.

Pădurea e adânc întunecată, cu lumini sure care sânt une ori ca argintul. Muşchiu verde căptuşeşte adesea deschizăturile dintre ramuri, dând întregului o moale înfăţişare de catifea care mulţămeşte ochiul.

Inlăuntru, aceste lăcaşuri rustice sunt còpii ca o jucărie a modelelor mai mari; toate sânt mărunte, dar orânduite în acelaşi chip. La bisericile ortodoxe altarul e despărţit de restul clădirii printr'un părete săpat şi zugrăvit care atinge aproape acoperişul şi e în de obşte încununat cu o cruce enormă. La partea de jos a acestor despărţiri sânt chipurile sfinţilor celor mai veneraţi. Sânt trei uşiţe în aceşti pereţi; în

www.dacoromanica.ro

vremea unei părți din slujbă aceste uși rămân închise.

Femeile n'au dreptul să pătrundă în Sfânta Sfintelor dincolo de catapeteasmă.

*
* *

Frumoase icoane am găsit eu adesea în aceste bisericuți vechi, aduse aici fără îndoială din altele mai mari, când așa-numite îmbunătățiri izgoniau dintre zidurile înnoite comorile vechimii, care erau privite de acum înnainte ca prea sărăcăcioase ori prea șterse.

Imi aduc bine aminte cum într'o seară, după ce m'am suit pe un drum fără capăt, am ajuns în sfârșit la piciorul brazilor cari-mi făceau semn de departe și cum am atins ușa deschisă a sfântului lăcaș în clipa chiar când soarele scăpăta.

Ziua fusese umedă, dar acest ceas din urmă înnaintea întunerecului își încerca frumusețea ca să răscumpere pentru posomorâri mai timpurii.

Sătenii, gâcindu-mi gândul, trimiseseră un țeran bătrân să deschidă biserica. La apropierea mea, sunetul unui clopot mă ajunse, zvonindu-și salutarea în aierul de seară.

Ultimele raze ale soarelui atingeau aurii clădirea când fuiu la ușă. Ca niște flacări ce joacă, ele străbătuseră înnăuntru, răspândind glorinasa lor lumină asupra umilului cuprins, încunjurând chipurile sfinților cu luminoase aureole.

Era o priveliște minunată!

Pe prag stătea un țeran bătrân, tot în alb, cu mânile pline de ramuri de cireș înflorite, pe care

www.dacoromanica.ro

mi le întinse când se plecă să sărute margenea rochiei mele.

Inlăuntru, degetele iubitoare ale bătrânului aprinseseră multe lumini, şi aceleaşi flori fuseseră puse pios în jurul celei mai sfinte din icoane, aceia pe care orice credincios trebuie s'o sărute intrând în biserică.

Lumina soarelui biruia lumânările, dar ele păreau să făgăduiască a-şi urma după putinţă gloria când marele părinte se va fi dus spre odihnă... Stând într'un colţ de umbră, lăsăiu minunata pace a lăcaşului să-mi străbată sufletul, lăsăiu farmecul sfintei case să mă încunjure ca un văl de odihnă.

Soarele dispăruse; acum luminiţele reieşiau, tari puncte de lumină împotriva năvălitorului întunerec.

Greu îmi era cu adevărat să mă smulg de acolo; dar timpul, care nu respectă emoţiile omeneşti, mergea înnainte!

Afară, lângă uşă, o cruce de piatră enormă sta ca o stafie, cu capul pierdut între ramurile de zăpadă ale unui pom în plină floare. Crucea era aproape aşa de înnaltă cât şi biserica...

***

Felurite de fapt sânt formele acestor biserici ţerăneşti. Când nu sunt de lemn, ca acelea pe care tocmai le-am descris, ele sânt mai mult date cu var, linia lor de căpetenie fiind solizii stâlpi cari sprijină, în faţă, pridvorul. Abia de va fi o biserică românească fără acest pridvor; el dă caracter întregului, e izvorul de căpetenie al îm-

www.dacoromanica.ro

podobirii. Une ori stâlpii au frumoase capitèle săpate; une ori sunt numai zdraveni sprijinitori, daţi cu var ca şi restul bisericii.

Gingaşe cu adevărat sunt clădirile pe care vre-un meşter cu inima smerită le-a zugrăvit de sus până jos cu sfinţi slabi la faţă, în strălucite veşminte. Am văzut cele mai ciudate podoabe de acest fel: întregi procesiuni de figuri arhaice în atitudini ţapene, ilustrând întâmplări din sfintele lor vieţi. Atunci şi stâlpii din faţă sunt zugrăviţi, adesea cu drăguţe desemnuri, sămănând de aproape cu 5roderii persane, în vechi colori albastre şi roşii şi brune.

Coperişurile sunt totdeauna de şindilă, cu largi streşini ce înnaintează, de cea mai caracteristică formă.

Am văzut o biserică în mijlocul unui câmp de porumb. Coperişul căzuse înlăuntru, pereţii erau crăpaţi, pe alocurea căzând în ruină, înnaltă floarea soarelui se iţiia la fereştile-i fără cercevèle şi păsările-şi făcuseră cuiburile între grinzile bolţilor ei dărâmate. Era de plâns, cu adevărat, să priveşti aşa o desolare; dar niciodată n'am văzut o mai magică privelişte.

Pereţii erau încă acoperiţi cu fresce, colorile fiind aproape nevătămate; catapeteasma bogat săpată arăta încă semne de aurităra; abia erau stricate multele-i chipuri de sfinţi. Zdravenii stâlpi cari despărţiau o parte de alta stăteau tari şi neatinşi, afară numai că pe alocuri învelişul lor de tencuială căzuse.

Unic în adevăr era farmecul acestei ruine. Albastra boltă de de-asupra-i era coperiş, şi so-

www.dacoromanica.ro

lemnii sfinţi se uitau de sus de pe ziduri ca şi cum ei ar fi întrebat de ce nu s'a ridicat vre-o mână prietenoasă ca să ocrotească frageda lor frumuseţă, de vifor şi ploaie.

Nu ştiu de ce o comoară ca aceasta a fost lăsată să cadă în bucăţi, — poate că nu e vreme să se caute de vechi ruine într'o ţară unde aşa de mult e de făcut! In adevăr, biserica era de o rară putere de fascinaţie, expusă astfel luminii zilei, dar supărător era gândul că, de nu va fi răpede acoperită, drăguţele fresce vor cădea cu totul.

Era un chip al Maicei Domnului care în deosebi mi-a atras atenţia; se uita la mine din fondul ei de aur cu ochi mari, patetici. Pe genunchii ei stătea Pruncul Isus, ţapăn ridicat, cu o mână întinsă spre binecuvântare; copilul era slăbuţ, cu o ciudată faţă palidă şi ochii cu mult prea mari pentru această faţă.

Nu mă puteam smulge din acest loc de închinare părăsit: iarăşi şi iarăşi o cercetam de jur împrejur, sorbind în sufletul mieu icoana ei.

La urmă am lăsat-o, dar de multe ori m'am întors ca să prind o ultimă privelişte.

Floarea soarelui stătea în grupe înnalte, cu capetele plecate spre biserică de parcă voiă să se uite înnăuntru; un zbor de porumbei albi ca zăpada se rotiau în juru-i, aripile lor fără pată scânteind în lumină. Aceasta am văzut-o la urmă; zidurile ruinate şi, plutind asupra lor, aceşti porumbei albi ca zăpada.

*
* *

www.dacoromanica.ro

Mi-ar plăcea mai mult să vorbesc despre aceste bisericuţe. Pentru mine acest subiect e plin de nesfârşit farmec ; dar sunt multe lucruri de care trebule să mai spun, aşa încât cu părere de rău mă întorc la alte scene.

Cei mai singurateci locuitori ai României sânt ciobanii, mai singurateci şi decât călugării în chiliile lor, căci călugării se strâng în congregaţii, pe când ciobanii petrec luni întregi singuri numai cu cânii lor pe pustii vârfuri de munte.

Adesea rătăcind călare pe culmi am dat de aceşti paznici tăcuţi, sprijiniţi pe bâtele lor, aşa de liniştiţi de ar fi putut să fie chipuri cioplite în piatră.

Marea boltă albastră era a lor, şi minunata vedere asupra zărilor fără de margeni ; ai lor norii schimbători plutind une ori peste capetele lor, alte ori ridicându-se ca un abur din prăpăstiile de la picioarele lor : ale lor erau şi tăcerea şi apusurile, răsăritul şi floricelele de munte cu minunatele lor nuanţe. Dar tot a lor era şi furtuna, şi ploaia, şi zilele de nepătrunsă ceaţă ; a lor era singurătatea fără cuvinte, nemângâiată de glas omenesc.

Aceşti singurateci locuitori ai muntelui ajung aproape de o coloare cu stâncile şi cu pământul de care sunt încunjuraţi.

Poartă mantii enorme, făcute din pieile oilor turmei, căzute pe cale. Aceste veşminte buhoase li dau o înfăţişare sălbatecă, ce nu samănă cu nimic din ce-am văzut vre-odată ; şi băieţaşii poartă aceste extraordinare veşminte, care-i acopăr de sus până jos, ferindu-i de ploaie

www.dacoromanica.ro

şi de vânt şi chiar de prea arzătoarele raze ale soarelui. Singurul lor adăpost sânt bordeie, pe jumătate supt pământ, ale căror acoperişuri sânt făcute din brazde, aşa încât la o distanţă mică abia de le poţi deosebi. Aici, în tovărăşia dulăilor lor, ei petrec lungile luni de vară, până ce frigul toamnei îi trimete pe dânşii şi turmele lor înnapoi la câmp.

Sunt făpturi cu aspre căutături aceşti ciobani, aproape tot aşa de nepieptănaţi ca şi dulăii lor. Singurătatea pare să li fi pătruns în ochi, cari te privesc fără simpatie, ca şi cum ei ar fi pierdut obiceiul de a-i opri asupra feţei oamenilor.

Grea primejdie pentru drumeţi sânt aceşti dulăi sălbateci, şi adesea stăpânii lor se uită la năvala ce dau nenorocitului intrus, fără să mişte un deget întru apărarea lui.

De sigur că adesea un suflet de preţ se poate găsi între aceşti străjeri ai muntelui înnalt. El va povesti atunci lucruri vrednice de auzit, căci natura va fi fost învăţătoarea lui, glasurile sălbăticiunilor vor fi întrat în inima lui.

Mai puţin nesociabil e păstorul care şi mână turma pe păşuni mai verzi.

Nu e atâta de singuratec ; chiar când nu trăieşte cu un tovarăş, el primeşte vizitele trecătorilor ; expresia lui e mai puţin posomorâtă, ochii mai puţin aspri, şi ariile ce cântă din fluier au o notă mai dulce.

Aici cojocul e înlăturat, dar atitudinea ciobanului e pretutindeni aceiaşi: ori pe vârfuri pustii de munte, ori pe grase păşuni lângă limpede

www.dacoromanica.ro

râu, ori pe arzătoarele şesuri ale Dobrogii, unde cale de mai multe leghi împrejur nu se vede niciun copac, *ciobanul* stă, une ori ceasuri întregi, cu amândouă mânile supt bărbie, răzimat în bâtă. Nu ţine samă de vreme, se uită ţintă înnaintea lui, şi ceasurile trec încet peste capul lui.

Odată am avut o curioasă impresie. Călăriam pe nişte dune fără sfârşit lângă Mare. Nimic nu mă putea încânta decât peisagiul ce se întindea înnaintea mea: Marea era de o linişte moartă, sămănând cu o oglindă de albastru stropit de puncte luminoase; nisipul ţermului era alb şi scânteietor; valuri de căldură se ridicau din pământ, arzându-mi faţa; lumea întreagă părea că gâfâie. Eu singură mă mişcam pe această imensitate: ale mele erau bolta, Marea şi nisipul.

Cu toată căldura înnăbuşitoare, calul mieu sălta voios, fericit că simte nisipul moale supt copite. Aveam simţul că merg printr'un pustiu.

De-odată calul se împotrivi, sforăi din nările lărgite; îl simţiiu că tremură supt mine; sudoarea-i răsări pe tot trupul; se opri subit şi, învârtindu-se pe neaşteptate împrejur, nu mai voi să înnainteze. Nu se putea vedea nimic decât un şir de movile de nisip joase, încovoindu-se, şi ici şi colo având un smoc de iarbă, tare ori o rădăcină de levent maritim plecat supt covârşitoarea căldură. Dar şi eu aveam un simţ nestăpânit, ciudata impresie că era un lucru care sufla, ca şi cum pământul însuşi s'ar fi sbătut supt piciorul nostru. Oarecum împărtăşiam temerea calului. Ce putea să fie?

www.dacoromanica.ro

În ciuda împotrivirii calului, porniiu înnainte, ţiind strâns frâul, când la fiecare clipă încerca să se întoarcă împrejur.

Atunci văzuiu apărând în zare ceva straniu : o linie misterioasă care unduia peste una din movile, ceva care avea viaţă. Avuiu neteda percepţie că sufla, ba chiar că-şi trăgea suflarea.

De-odată un om răsări de undeva şi stătu, o pată neagră, în faţa căldurii bolţilor ce păreau a cloci lumea. Omul acela era un cioban. Atunci pricepuiu şi rostul acelei linii ce se mişca aşa de ciudat: era turma lui.

Copleşite de căldura toropitoare, oile se strânseseră laolaltă, cu capetele întoarse înlăuntru, căutând adăpost una de la alta. Neaflând uşurare, gâfâiau suferinţa lor tăcută.

Ciobanul stătu nemişcat, privindu-mă drept, cu o nepăsare împietrită.

Cred că niciodată până atunci şi niciodată după aceia n'am avut un mai pătrunzător simţ de nesuferită căldură...

***

Oriunde i-am întâlnit, pe munţi ori în câmpie, pe păşuni verzi ori în pustiuri sterpe, aceşti tăcuţi păstori mi s'au părut a fi adevărata întrupare a singurătăţii, a tainei, a lucrurilor nespuse.

Prin singuratecele lor veghi între sălbătăciunile fără rost, de sigur că ei s'au întors la o mai de aproape înţelegere a naturii; poate că au descoperit stranii taine, pe care nimeni din noi nu le ştie!

www.dacoromanica.ro

Toamna şi la începutul primăverii, păstorii îşi mână turmele înnapoi la munte. Îi afli căznindu-se încet pe drumurile mari: o masă tăcută cu un conducător bătut de vifore în frunte, omul şi oaia de aceiaşi coloare de praf: obosiţi la mers, storşi, supuşi, ştiind că drumul lor nu este încă la capăt.

Trecătoare vedenii ale sălbătăciei, umbre întoarse din singurătăţi, despre care nu ştim nimic. Oamenii cu feţele duse pe gânduri şi ochi ce văd departe, oile cu capetele plecate vin către tine de departe, trec, se depărtează şi au dispărut, lăsând în urma lor pe cale mii şi mii de urme mărunte pe care vântul sau ploaia răpede le şterge...

***

Este un neam rătăcitor, cunoscut în orice ţară, un neam încunjurat de taină, a cărui obârşie n'a fost niciodată stabilită limpede, un neam care şi în zilele noastre e nomad, mişcându-se necontenit, mişcându-se din loc în loc. Oriunde rătăcesc, Ţiganii sunt priviţi cu neîncredere şi bănuială; sunt ştiuţi ca hoţi; feţele lor negre şi dinţii scânteietori atrag şi răsping totdeodată. Este un farmec fără nume în ei, şi totuşi străini sunt oriunde merg. Mâna oricui este asupra lor; nicăiri nu sunt bineveniţi, neîncetat trebuie să se mişte de colo, colo, fără casă, despreţuiţi, neodihniţi călători, de fapt, pe faţa pământului.

Totuşi sunt locuri în România unde aceşti Ţigani s'au aşezat în margenea satelor ori târgurilor.

www.dacoromanica.ro

Aici, în mijlocul murdăriei de nedescris şi a neorânduielii, ei sânt adunaţi laolaltă în colibe gata să cadă şi în bordeie, pe jumătate goi, încunjuraţi de copii ce se ciorovăiesc şi de dulăi sălbateci. Tainiţele lor sânt acoperite cu ce au putut prinde: tinichele vechi, scânduri rupte, zdrenţe, bulzi de pământ, bucăţi rupte de scoarţe; nu sânt cuvinte pentru a înfăţia murdăria ce-i încunjură, abjecta miserie în care roiesc.

Niciodată n'am putut descoperi dacă totdeauna aceiaşi Ţigani trăiesc în aceste locuri ori dacă, după un timp, unii se duc, lăsând tainiţele lor fără nume altor drumeţi, cari se aşează pe o vreme şi apoi pleacă, făcând loc celor ce vor să mai vie.

Sânt aplecată a crede că une ori aceste sălaşuri sânt locuri de adăpost, unde hordele rătăcitoare caută ocrotire iarna, când viscole şi géruri aspre fac să nu se mai poată merge pe drumurile mari. Dar şi vara am văzut familii prăsindu-se prin aceste mahalale sordide.

Nesfârşit mai pitoreşce sunt taberele de Ţigani. Acest neam ciudat îşi înfige corturile în tot felul de locuri. Pe câmpii întinse întrebuinţate ca păşune, pe malul râurilor, adesea pe ostroave în mijlocul albiei apelor sau în margenea pădurilor.

Pe cale vin, nu în trăsuri acoperite, cum îi vedem în ţeri mai blânde, ci în cară stricate, trase de cai slabi, pe jumătate morţi de foame, une ori de catâri ori de răbdători măgari cenuşii.

Pe aceste care, în mijlocul unui amestec nedescriptibil de prăjini, de scoarţe, de acoperişuri de cort, de oale, de tigăi şi de alte multe, întregi familii îşi află locul; mame şi copii, bunice

www.dacoromanica.ro

şi moşnegi, băieţaşi şi tineri mai de vrâstă, fără să li pese de nenorocitele dobitoace care mai că-şi dau sufletul de atâta povară.

Se opresc unde pot, une ori unde li se impune, căci multe locuri sânt oprite, şi nimeni nu doreşte să aibă pe pungaşii aceştia prea aproape de casă.

Pentru mine aceste tabere au fost totdeauna un nesfârşit izvor de interes. Oricând am zărit de departe siluetele corturilor ţigăneşti, n'am lipsit să merg acolo, şi am cules impresii fără număr între aceşti străini vagabonzi. Adesea am aşteptat să se descarce carăle; cu mult zgomot şi multă gâlceavă, parii de cort sunt înfipţi în pământ, zdrenţe descolorate de tot felul sânt întinse asupra lor, fiecare familie ridicând coperişul supt care va ocroti o clipă veşnica-i neodihnă.

De atâtea şi atâtea ori am rătăcit printre corturile acestor horde flecare şi certăreţe de cerşitori, asediată de sutele de mâni oacheşe care cereau gologani, încunjurată de feţe întunecate cu ochii strălucitori şi dinţi albi ca zăpada. Pe jumătate umili, pe jumătate aroganţi, ei calicesc bani, râzând între acestea şi dând din umeri, scormonindu-mi hainele, strecurându-şi mânile în buzunarele mele ; une ori mi se părea aproape că m'a năvălit un roiu de albine.

Când eram călare, mai că mă dădeau jos de pe cal, copleşindu-mă cu stranii blnecuvântări, care adesea sunau ca blăstăme sau imprecaţii.

Dar o dorinţă pe care o strigau după mine era totdeauna primită recunoscător de inima mea:

www.dacoromanica.ro

era dorinţa de „noroc bun“ pentru cal. Fiind nomazi, ei preţuiesc valoarea unui cal bun, şi, de oare ce totdeanna calul mieu mi-a fost prieten, o astfel de invocaţie nu mă putea lăsa nemişcată ; în zilele acelea gologanii ce i-am sămănat printre ei erau daţi cu o mână mai bucuroasă.

Cele mai frumoase tipuri le-am descoperit în mijlocul acestui popor ; la orice vrâstă ei sunt neînchipuit de pitoresci, ba chiar aşa de mult încât une ori păreau că s'au pregătit cu gândul la efect.

Am văzut bahadârce culcate în corturile lor, plecate asupra oalelor în fierbere, mestecând mâncări misterioase cu bucăţi de beţe rupte. Nicio vrăjitoare bătrână din poveştile de zine ale lui Andersen ori din „Nopţile arabe“ nu poate sta la întrecere cu aceste ciudate făpturi bătrâne înfăşurate în zdrenţe veştede care odată au fost strălucitoare, dar care acum erau tot aşa de murdare şi de vechi ca şi fiinţele bătrâne pe care numai pe jumătate le acoperiau.

Falnice fâşii de stofă erau răsucite ca turbane în jurul capetelor lor şi de supt ele şuviţe de păr sur atârnau în nepieptănată neorânduială peste ochi. În de obşte o lulea de lut alb era înfiptă în colţul gurii lor, căci şi bărbaţi şi femei fumează ; de fapt, fumul străbate atmosfera în jurul lor, mirosul tabacului amestecându-se cu acela mai străbătător al focurilor aprinse cât e tabăra de mare.

Aceste bătrâne vrăjitoare sunt membrii respectaţi ai triburilor. Blăstămurile ce strigă fac

www.dacoromanica.ro

rânduială între tineri, aruncă o oarecare teamă între copiii ce se ceartă gălăgios, cari aleargă aproape goi, cerşind cu zgomot, făcând tumbe în praf, rostogolindu-se în picioarele trecătorului. Aceşti pungaşi sânt o grea încercare pentru răbdarea cuiva, dar în acelaşi timp un izvor de nesfârşită desfătare pentru ochi, căci neobişnuit de frumoşi sânt unii din aceşti mici sălbateci, jimbaţi, urlători, în floarea pământului; mici statui de bronz cu capete creţe, buhoase, cu ochii mari încunjuraţi de şuviţe indescriptibile, une ori aşa de lungi şi de cârlionţate, de par a fi pene negre la pleoapele lor.

Întâmplător, o cămaşă ruptă îi acopere prea puţin, ori braţele lor sunt băgate în haine cu mult prea largi, mânecile fluturând infirm pe mânile lor, dându-li înfăţişarea unor momâi chemate la viaţă. Niciodată nu sunt mai încântători decât când sar în sus cum i-a făcut Dumnezeu, având ca singură podoabă un şir de mărgele strălucitoare la gât.

Aceşti mici vagabonzi în floarea pământului vor alerga poşte întregi după trăsura sau calul cuiva, calicind bănuţi cu palmele întinse, tânguindu-şi necontenit aceiaşi plângere.

Foarte frumoase sunt mai ales fetele tinere: drepte, de o statură deplină, cu şolduri strâmte şi gingaşe mâni şi picioare. Orice zdreanţă-şi sucesc în jurul trupului plin de graţie se preface într'o podoabă care le prinde. Se vor acoperi cu orice lucru de preţ discalificat pe care-l vor culege pe drum. Une ori preţioase vechi bucăţi de broderie îşi vor isprăvi zilele pe tru-

www.dacoromanica.ro

purile acestor atrăgătoare fiinţi, crescându-li farmecul, dându-li înfăţişarea unor regine cerşitoare. Cingători strălucitoare ce se învârt în jurul şoldurilor şi boiului lor ţin laolaltă toate aceste zdrenţe, dând purtătoarei lor înfăţişarea Egiptenelor aşa cum le vedem zugrăvite în frescele de pe pereţii templelor.

Supt falnicele cârpe pe care le leagă de capetele lor atârnă şuviţe de păr de amândouă părţile feţei, — şuviţe care sunt împodobite cu tot felul de bani, cu bucăţele de sticlă colorată şi de metal ori cu farmece de o ciudată înfăţişare sau cu medalii sfinte care se ciocnesc la mişcările lor. In jurul gâtului lor atârnă lungi şiruri de strălucitoare mărgele care scânteie şi lucesc pe pieile lor de coloarea bronzului.

Fetele acestea arată puţină sfială. Sunt zgomotoase şi îndrăzneţe, neruşinate cerşitoare, cărora puţin li pasă dacă prin cămăşile lor rupte gât şi sân iese pe jumătate goale la razele soarelui.

Cu dinţi albi strălucitori ele râd la tine, cu mânile 'n şolduri, cu capul răsturnat, o lulea albă înfiptă îndrăzneţ în colţul gurii.

Nedescris de graţioase sunt fetele acestea când vin la tabără seara, ducând mari cofe de lemn pe cap. Ele înnaintează de departe, drepte, cu paşi săltaţi şi legănate, pe când apa aruncă stropi mari pe obrazul lor. Soarele apuind la spatele lor li dă înfăţişarea de umbre ce vin de foarte departe din pustiu, unde cărările n'au nici început, nici sfârşit...

***

www.dacoromanica.ro

Bărbaţii nu sunt mai puţin pitoresci decât femeile: sunt acoperiţi cu zdrenţe murdare, şi mai adesea desculţi. Dar am întâlnit triburi mai puţin sordide, în care bărbaţii purtau cizme înnalte, bernevici înfoiaţi şi cămăşi cu mânecile largi atârnând. Ei aparţineau seminţiilor mai prospere, oamenii având o bună înfăţişare deosebită, cu părul lung în cârlionţi atârnând de amândouă laturile feţei: făpturi cu căutături urâte, de sigur, dar neînchipuit de frumoşi totuşi.

Mulţi Ţigani sunt căldărari de meşteşug, dar din instinct sunt hoţi. Lăsându-şi femeile să caute de corturi, bărbaţii vor porni către sate, pentru a spoi oale şi tigăi; dese orl îi întâlneşti pe mai mulţi în şir purtând strălucitoare vase de aramă 'n spate. Se strâmbă la tine şi nu uită niciodată a întinde o mână cerşitoare.

Alţii au studiat datinele, „morala" şi drumurile Ţiganilor; eu m'am uitat la ei numai cu un ochiu de artist, şi în acest chip ei sunt un nesfârşit izvor de bucurie.

De neînchipuit e harmalaia şi zvonul când tabăra se ridică. Parii corturilor sânt smulşi din pământ, păcătoşii cai cari au căutat ceva hrană în iarba veştedă din margenea drumului, sunt prinşi de copii zgomotoşi, cari au muncă uşoară, căci nenorocitele vietăţi sunt împiedecate şi nu pot scăpa. Cu resignare ei se lasă legaţi de cară; parii corturilor, scoarţele, oalele şi tigăile sunt încă odată mutate de pe pământ în vehiculele care le vor duce în alt loc, şi astfel tot înnainte, fără sfârşit...

Babele sunt aşezate în faţă, supt tot buclucul

www.dacoromanica.ro

acesta, şi cu dânsele copiii prea mici ca să meargă, bătrânii slabi, nevolnicii şi cei prea obosiţi ca să se târască pe drumul greu.

Am văzut odată o încântătoare privelişte. Pe spatele unui răbdător măgar fuseseră legaţi numeroşi pari de corturi: cum putea să-i ducă un dobitoc aşa de mic, rămâne pentru mine o taină. Intre aceşti pari se fixaseră câţlva copilaşi goi, ai căror ochi negri se uitau la mine uimiţi de supt smocurile de cârlionţi creţi, nepieptănaţi.

Măgarul se mişca din loc în loc, păscând, parii grei se ciocniau unul de altul, atingând pământul şi stârnind mici nori de praf ca fumul.

Nicio grijă nu se putea ceti pe faţa micuţilor ; acest mijloc de transport era fără îndoială lucru obişnuit. Păreau mici maimuţe oacheşe aduse din clime mai calde...

Am întâlnit adesea părechi de bătrâni mergând laolaltă, bărbaţi şi femei gârboviţi de vrâstă, obosiţi, prăfoşi, coperiţi de zdrenţe, cu lulelele în gură; păcătoşi vagabonzi, dar totdeauna perfect pitoresci. Fără îndoială, mergeau să spoiască în vre-un sat, căci bărbaţii purtau în spate neapăratele oale de aramă, pe când bahadârcele aveau saci grei prinşi de umeri şi un băţ gros în mână. De-a lungul obrajilor lor de coloarea pământului atârnau moale şuviţi cenuşii, care se mişcau în mersul lor. Mi se părea că le-aş mai fi văzut adesea mai nainte; mi se părea că recunosc ochii lor, privirea lor obosită, ba până şi ghiocul, semnul gâcitorului, pe

www.dacoromanica.ro

care femeile-l purtau atârnând de o sfoară la cingătorile lor; dar de sigur nu erau decât exemplare din numărul cel mare al călătorilor din acest neam cari, fără adăpost şi obosiţi de mers, rătăcesc necontenit pe pământ...

***

Mai ales un meşteşug e al Ţiganilor. Sunt muzicanţi născuţi, şi vioara e instrumentul lor; şi cel mai mic copil e în stare s'o facă a cânta. Unii sunt lăutari de profesie. În grupe de trei şi patru merg din sat în sat, totdeauna unde e muzică de nevoie, cântând răbdător, neobosit, ceasuri întregi, în soare sau în ploaie, noapte şi zi, la nunţi, la îngropări ori la serbători.

Când sunt cu taraful, aceşti trubaduri rătăcitori au şi alte instrumente pe lângă vioară. Alăute de o formă ciudată, bine cunoscute la Români supt numele de cobză, şi un flaut alcătuit din mai multe guri, flautul clasic întrebuinţat în vremi trecute de tata Pan cel bătrân.

De cele mai multe ori, bătrâni vagabonzi cu ochii melancolici şi spinările gârbove, cari sunt deprinşi a se umili şi ale căror slabe mâni oacheşe au obiceiul de a cerşi. Lăsându-şi zdrenţele pitoresci, aceşti lăutari rătăcitori au adoptat hidoase haine vechi, pe care alţii le-au aruncat. Sunt nesfârşit mai puţin arătoşi în acest veşmânt; au pierdut acel farmec nedefinit care-i încunjură de obiceiu; nu mai sunt decât bieţi bătrâni îmbrăcaţi în zdrenţe urâte şi nu mai alcătuiesc o desfătare pentru ochi. Totuşi sunt bine văzuţi, căci muzica lor e dulce şi melan-

www.dacoromanica.ro

colică, stridentă şi sălbatecă; e un dor straniu în fiecare notă şi, cu cât sânt strunele mai vesele, cu atât mai mult eşti aplecat să plângi!

Un neexplicabil strigăt de patimă care cere, zace în melodia lor: e oare o amintire a unor ţeri depărtate, care odată erau ale lor şi pe care nu le-au văzut niciodată? Ori numai expresia veşnicei nostalgii care-i mână fără odihnă din loc în loc?

Intr'o seară de vară am întâlnit un tânăr Ţigan care venia către mine din praful drumului. Aşezat cu picioarele goale bălăbănind pe spinarea unui măgar, cu vioara supt bărbie, fără atenţie pentru orice alta, el cânta; cânta bolţii de sus, stelelor care veniau una câte una, uitându-se cu o palidă mirare la acest singuratec vagabond, al cui era tot drumul... Cânta pentru că era firea lui să cânte, cânta inimii lui care încă nu se trezise, cânta sufletului lui pe care nu-l putea pătrunde.

***

In oraşe, Ţiganii sânt întrebuinţaţi ca zidari. Ii găseşti în grupe oriunde se face o casă: bărbaţi, femei şi copii aducând cu ei neorânduiala lor fără nume şi pitoresca lor murdărie.

Seara, când, după ce şi-au împlinit lucrul, îşi gătesc cina, stând în jurul oalei care aburește, zdrenţele lor de colori felurite ajung strălucitoare supt razele soarelui apuind.

Adesea un măgar răpănos e legat nu departe, şi, într'un paner, între vase de metal amestecate,

www.dacoromanica.ro

de toate mărimile şi formele, zace un copil adormit înfăşurat în ceva cârpe rupte.

Măgarul îşi poartă povara răbdător, gonind muştele cu coada lui puţină.

În luna crinilor, frumoase Ţigăncuşe merg pe uliţi, ducând vase de lemn pline de tlorile albe ca zăpada, puritatea crinilor fiind în straniu contrast cu feţele lor arse de soare. In lungi, mirositoare mănunche vând aceste flori trecătorilor. La fiecare colţ afli, sau culcate în atitudini pitoreşti pe pământ, sau stând drepte supt umbrosul unghiu al unui coperiş, — frumoase făpturi cu feţele oacheşe bucuros deschizându-se în zâmbete care fac ca ochii lor negri să lucească şi dinţii albi să fulgere.

Figuri pline de o mândrie inconscientă, feţe la care trebuie să te uiţi şi încă să te mai uiţi, căci ele cuprind toată taina atâtor drumuri pe care picioarele lor le-au lăsat în urmă!

***

Vremea secerişului arată Romănia în toată gloria ei, acea vreme când munca omului îşi află răsplata, când, după ce pământul a dat ce poate mai mult, bărbat. femeie şi copil merg să adune bogăţia care face ţara ce este.

Une ori, de fapt, e un ceas de desilusie, căci ploaia, grindina ori seceta strică adesea opera grea a omului. Une ori pământul n'a răspuns celor mai scumpe speranţe ale lui, n'a fost în stare să dea roada lui,

Am cunoscut ani când, luni întregi, n'a căzut

www.dacoromanica.ro

o picătură de ploaie, când, ca acei din vechime, cercetam îndelung cerul cu aprinsa nădejde că norul mare cât mâna omului se va întinde şi se va revărsa în ploaia aşa de straşnic necesară, dar norul trecea şi nu da ploaia ce făgăduise; ani când tot ce fusese încredinţat adâncurilor pământului se vestejia şi usca pentru că dela Aprii la Septembre nu căzuse o picătură, aşa încât grămezi de nenorocite vite periau de lipsa păşunii pe care să pască.

Grozave luni de încordată nelinişte, de aşteptare fără speranţă, care părea să-ţi usuce sângele în vine, precum pământul era uscat de nevoia ploii.

Râurile nu mai aveau apă; ţara bielşugului ajunsese o ţară de suspine, praful acoperind, parecă, toate cu un giulgiu de lipsă...

Dar mari sânt, de fapt, anii de îmbielşugare, când silinţa omului rodeşte.

În oceane de aur copt stă grâul supt imensa faţă a soarelui, mândru de bogăţia lui, glorioasă speranţă îndeplinită.

Şi, din această vastă câmpie de rodnicie, mâna omului e aceia care culege spicele coapte, care leagă snopii, care strânge grăuntele. An de an, a trebuit să mă minunez de răbdarea muncii omului, să mă minunez de extraordinara-i cucerire asupra pământului.

În cete, ţeranii lucrează din zori până'n apus, fără să li pese de căldura ce se zbate căzând asupra capetelor lor. Cămăşile ca zăpada ale bărbaţilor contrastează cu şorţurile colorate ale femeilor, care pătează câmpia arsă cu vii petece

www.dacoromanica.ro

de albastru, roşu şi portocaliu, pentru că la vremea secerişului nimeni nu rămâne fără lucru, — cei foarte bătrâni singuri şi nedestoinici fiind lăsaţi în urmă spre a păzi casa.

Din ceas în ceas neîncetat muncesc, până ce amiaza-i adună în jurul cărăor, pentru frugala hrană de mămăligă şi ceapă. Privelişti de muncă, de sănătoasă sforţare, de simplă mulţămire! Cât de adese ori n'am privit, cu emoţie, dându-mi samă ce scumpă a ajuns a fi inimii mele această ţară!

Dulăi veghetori păzesc casele şi pe aceia dintre copii cari sânt prea mici ca să lucreze; în umbra acestor vehicule plugarii îşi ieau o scurtă odihnă de un ceas, lângă boulenii lor cenuşii, cari în placidă mulţămire rumegă, pe când razele soarelui se răsfrâng în coarnele lor enorme. Leneşi ei îşi mişcă cozile de la o lature la alta, îndepărtând muştele care, prea mult în treabă, se adună pe coastele lor slabe ori lângă ochii lor mari, visători. Cu uşoare întoarceri ale capetelor lor, ei urmăresc mişcările stăpânilor, ştiind bine că şi silinţa lor va trebui să fie reluată, la ceasul apusului, când plugarii merg acasă.

Numai pe moşii bogate se întrebuinţează maşinele, şi atunci mai mult pentru bătutul grâului; aproape tot secerişul e făcut cu mâna. Mici grupe de plugari activi se adună în jurul monstrului de fier, al cărui glas zbârnâitor se poate auzi de departe, şi necontenit se ridică grămada de grâu până ce stă, o piramidă de aur ars, supt marea boltă albastră.

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTECA MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

Intr'amurg ţeranii se întorc pe acasă, cu secerile pe umăr, mergând lângă carăle lor pline vârf cu strălucitoare paie bălane. De-a lungul drumului scârţie carele acestea, într'o ceaţă de praf. In serile fără vânt praful rămâne atârnat în aier, acoperind lumea cu un uşor înveliş de taină, care pluteşte peste oameni şi vite, curăţind zarea, îmblânzind toate colorile, îndulcind orice contururi.

Adesea soarele apuind aprinde această ceaţă; atunci atmosfera se face straniu de luminoasă, ca şi cum un foc grozav ar fi arzând undeva în dosul valurilor de fum. E de nedescris ceasul acela: plin de frumuseţă, plin de pace, plin de nesfârşita mulţămire a operei credincios îndeplinite, — ceasul când paşii tuturora se întorc spre casă, se întorc spre odihnă.

In şir fără de capăt se urmează carăle trase de acei boi cenuşii cu minunatele coarne; vin de-alungul drumului parcă s'ar mişca într'un vis care trece încet într'un nor de praf şi dispare. Dar praful rămâne atârnat ca un văl tras asupra unei vedenii care nu mai este.

Recolta porumbului vine mai târziu; une ori în Octombre ţeranii tot mai adună rodul copt. Zilele sânt scurte, şi, seara, umezeală se ridică din câmpia întinsă şi atârnă ca fumul supt bolta luminoasă. O melancolie de nedescris pluteşte asupra luminii: melancolia lucrurilor care au ajuns la capăt. O mare sforţare pare îndeplinită, şi acum anul nu mai are ce face decât să adoarmă încet..,

Dar nimic nu e mai glorios decât toamna ro-

www.dacoromanica.ro

mănească. Natura vrea să se îmbrace într'o ultimă mantie de frumuseță înainte de a se mărturisi învinsă de înnaintarea iernii.

Bolta se face adânc albastră; tot ce se ridică spre dânsa pare să capete o nouă valoare. Copacii se îmbracă în colori minunate, une ori ca aurul, alte ori ca rugina, câte odată roșii ca focul. Intre porumbul nalt cât omul, uriașa floare a soarelui stă plecându-și capul, apăsată de greutatea roatei cu seminţe; ca nişte stele prodigioase, petalele-i ca şofranul strălucesc pe fundul bolții de azur.

Am văzut câmpii întregi cu aceste plante uriaşe, adevărate oştiri de flori în chipul soarelui, triumfător galbene supt razele marii lumini pe care îndrăznesc s'o imite. Dar adesea mi se pare că-şi întorc faţa ruşinată, cu trista conştiinţă că nu sânt decât o biată copie a aceluia căruia-i poartă numele. Se face uleiu din seminţele acestor flori; de aceia ţeranii le cultivă aşa de mult.

Adesea în umbra acestor uriaşi am văzut ţerani aşezaţi în cerc împrejurul grămezilor de porumb, al cărui fruct îl curăţă de frunze. In piramide pitice portocalii, grăunţele coapte zac risipite în largul câmpilor veşteji, şi coloarea lor glorioasă atrage ochiul de departe. Adesea năfrămile femeilor sânt de aceiaşi coloare.

Imi plac aceste pete înfocate de coloare în mijlocul imensităţilor aride ale câmpilor culeşi; cu dragoste ochiul artistului se opreşte să le privească şi numai fără voie se întoarce de la ele.

www.dacoromanica.ro

O privelişte frumoasă e şi aceia a şezătorilor ţerăneşti, sau în şuri largi ori curţi, pentru a desface grăuntele porumbului din ştiulete. Sunt prilejuri de mare bucurie, când tinerii se adună, când râs şi muncă se amestecă voios, când se povestesc lungi poveşti şi se cântă cântece de dragoste. Babele stau la un loc, torcând sau ţesând, cu capetele tremurătoare asupra sfaturilor tăcute, cu ochiul asupra flăcăilor şi fetelor, cari, îmbrăcaţi cu ce au mai bun, cu o floare ochioasă după ureche, se privesc pe supt ascuns, şi glumesc, şi se sărută, şi sânt fericiţi.

Bătrânul lăutar ţigan sau trubadur vagabond nu lipseşte niciodată de la aceste întâlniri. De unde-o fi, e sigur că vine, şontâcăind, perpelit, despreţuit, o figură sordidă, cu vioara sau cobza lui subţioară. Dar muzica lui e minunată şi face ca toate inimile să râdă, ori să joace, ori să plângă.

***

Aş evoca prea multe scene; prea multe vedenii răsar înnaintea minţii mele. N'am nici vreme, nici talent. Deci trebuie să mă depărtez cu părere de rău şi să las acest popor simplu la munca lui şi la jocul lui, la bucuriile şi la năcazurile lui, la speranţele şi la temerile lui. Îi las la casele lor, — paşnice odată, — un văl de praf apăsând asupra lor.

www.dacoromanica.ro

II.

Nu departe de locul unde trăiam eu era un mare câmp gol, unde soldaţii făceau exerciţiu, şi aproape zilnic mergeam călare să-i văd la lucru.

O curioasă legătură de simpatie m'a prins de la început chiar de această vitează oaste mică, ajunsă acum a fi a mea. Avuiu simţul puternic că niciodată n'am fost pentru ostaşii miei o străină, că ei ţineau la mine; şi cu voie bună călăriam printre rândurile lor, de-a lungul regimentelor, bucuroasă că sunt cu ei, bucuroasă că ţin calul în frâu, bucuroasă că este viaţă în mine! Mă purtam fără sfială în mijlocul lor; n'aveam nevoie nici de vorbe, nici de lămuriri; zimbiam la ei, şi ochii lor mă urmăriau cu priviri de prietenească mulţămire, dinţii albi fulgerându-li între buze când aclamau.

Am fost în mijlocul lor când soarele strălucia în toată puterea lui asupra câmpilor uscaţi şi pârliţi; prin ploaie şi furtună am fost în mijlocul lor şi supt zăpada ce cădea; multe leghi de cale

www.dacoromanica.ro

am călărit în flancul lor prin valuri de noroiu fără nume...

I-am auzit câte-odată râzând, şi i-am văzut şi cum joacă. După obositoare marşuri m'am uitat la ei îndelung cum se întorceau într'amurg, cântând laolaltă, cu flori veştede la ureche.

Adesea mi-am oprit calul în margenea drumului, ca să-i văd trecând, şî praful ce-l ridicau picioarele lor mă învăluia uude stam.

Un fel de magnetism trecea de la mine la ei: mă înţelegeau pe mine şi pe dânşii îi înţelegeam eu.

În de obşte, soldaţii sunt dresaţi la automatism, ca nişte păpuşi care trebuie să se uite, să simtă, să lucreze întocmai aşa... Dar pentru mine ei erau oameni, oameni cari-şi aveau casele şi măicuţele lor; fiecare-şi avea speranţele lui, avea un lucru pe care i-l cerea inima,—un lucru de care doria; lucrul acela îl simţiam eu, şi de aceia, când treceam printre dânşii, aclamaţiile lor mergeau după mine, care-i înţelegeam ca oameni, şi pricepeam că făceau aşa pentru că ţineau la mine, nu pentru că li se dăduse poruncă să facă aşa.

Multe aş avea eu de spus despre ostaşii miei; mult am avut a face cu dânşii şi mai mult decât un prieten am numărat în rândurile lor.

Când eram tânără de tot, bătrânul Rege m'a făcut colonel onorific al unui regiment de roşiori, —cinste la care am fost foarte simţitoare şi care mi-a dat unele din ceasurile cele mai plăcute ale vieţii.

www.dacoromanica.ro

În atâtea marşuri mi-am urmărit regimentul, în atâtea manevre l-am căutat peste dealuri şi văi, călărind leghi întregi până l-am găsit, undeva, într'o poziţie ascunsă, şi, cum dădeau cu ochii de mine, soldaţii miei mă salutau cu strigăte bucuroase. Puţine sensaţii în viaţă mi-au umplut sufletul de o emoţie aşa de adevărată ca urările îndreptate spre mine de roşiorii miei viteji.

Niciodată nu m'am simţit mai mândră ori mai fericită decât călărind prin rândurile lor, ascultând aclamaţiile lor, simţind că au simţire pentru mine, că eram una cu ei, gata şi de aceia ca, la o întâmplare, să împart viaţa lor aspră, riscurile lor, primejdiile lor. Şi o ştiau şi ei, o intuiţie oarecare li-o spunea, şi de aceia trecea între noi ceva puternic şi adevărat, ceva mai mult decât omagiul convenţional ce se datoriă Doamnei lor, Reginei lor.

Dintr'o foarte depărtată ţară am venit eu! Dar am ştiut cum să-i iubesc şi să-i înţeleg pe ostaşi. Eram mândră să călăresc în fruntea lor; parcă aveam o convingere puternică în inima mea că aş fi în stare să-i şi conduc la datorie, că li-aş putea insufla curaj, ambiţie, şi că după mine şi la moarte s'ar duce...

Nu mă sfiesc să mărturisesc aprinsa mulţămire ce mi-o da acest sentiment de putere, de putere amestecată cu bucuria de a fi tânără şi voinică şi sănătoasă!

Cei ce n'au încercat aşa ceva nu pot cunoaşte această mândră sensaţie. Bucuria de a-ţi simţi soarele de-asupra capului, de a-ţi şti un cal bun

www.dacoromanica.ro

ca sprijin, unită cu conştiinţa că toate inimile se întorc spre tine, fiindcă ai tinereţă şi viaţă şi lumea ţi-i dragă !

Nu vreau să spun că numai fiindcă puteam călări ca un ostaş şi-mi simţiam inimă bărbătească bătând puternic în piept, firea mea nu era gata să îndeplinească datoriile femeii.

Am cunoscut şi cellalt curaj, care e de nevoie la căpătâiele celor ce mor; am avut prilej să dovedesc că pot împărtăşi cu alţii şi zile de boală şi năcaz, între scene în care doar iubirea şi mila să-şi aibă locul.

Nu-mi erau dragi ostaşii miei numai în zile de părăzi şi steaguri desfăşurate 'n vânt, în zile când îmi umpleau inima de mândrie şi plăcere, ci şi în zilele de întunerec şi de grea încercare, când aripa morţii flutura asupra lor şi când şi cei mai viteji ştiau ce este jertfa...

***

Da, am fost cu ostaşii miei când o crudă încercare a înduplecat vigoarea lor, energia lor şi speranţele lor. Am fost cu ei când erau strânşi laolaltă, ca o turmă într'un lagăr, unde holera-şi făcea de cap, smulgând vieţile lor tinere aşa cum o furtună smulge puternicii stejari.

Am împărţit cu ei aceste zile de surgun, când ei erau despărţiţi de oamenii ceilalţi ca printr'o dungă de foc pe care puţini cutezau s'o treacă. Am mers la ei pentru că mulţi se feriau de dânşii, am mers la ei pentru că mulţi se temeau...

Erau închişi, ca nişte prisonieri, ca să nu poată întinde o molimă fatală ţerii celeilalte.

www.dacoromanica.ro

Înţelegând groaza numelui de holeră şi pentru inimile cele mai viteze, dându-mi samă de miseria, de singurătatea, de chinul şi suferinţa ostaşilor miei şi de cât de puţini erau aceia cari să voiască a rămânea cu dânşii, m'am crezut datoare să fiu eu aceia care să rămân şi am simţit că acuma sosise vremea să li dovedesc iubirea mea, să-mi chem un curaj care ştiam bine că nu-mi va lipsi niciodată când ceasul primejdiei va fi bătut.

Frică mie? O, nu, nu! Nu-mi era frică, şi de aceia-mi era mai uşor decât cum li se părea altora în ce-i priveşte, dar, fiind sănătoasă şi plină de viaţă, deprinsă cu lucruri frumoase şi curate în jurul mieu, carnea şi sângele mi se cutremurau instinctiv la gândul că trebuie să întru în atingere cu o boală aşa de groaznică şi să văd lucruri aşa de triste la privire.

Oarecare ajutor am putut să li aduc, pentru că până la venirea mea lipsia. Nimeni nu fusese pregătit pentru acest crud biciu al lui Dumnezeu pe care ostaşii miei îl aduseseră cu ei din ţara duşmană. Totul se ţinuse gata pentru răni şi accidente, dar, dacă lumea-şi aduce aminte, Românii noştri n'au întâlnit la 1913 o împotrivire înnarmată, ci au fost atacaţi de spectrala boală care dădea jos omul în câteva ceasuri, băgând groază în rânduri şi oroare între cei cari trebuiau să li poarte grija. Molima s'a întins cu o aşa de înspăimântătoare iuţeală, încât mulţi, prinşi de panică, fugiseră.

Am strâns lângă mine medici şi surori de caritate; cum era firesc, presenţa mea acolo

www.dacoromanica.ro

unde infecţia era mai mare mi-a dat încredere şi a dovedit că primejdia nu putea să fie aşa de mare. Îndată am fost încunjurată de inimi credincioase, gata de orice jertfă, şi lupta ce am purtat a fost o luptă bună, de şi piedecile împotriva noastră erau mari.

Mă aşezasem într'o tabără lângă Dunăre, pe calea ce trebuia s'o ieie oastea mea întorcându-se din ţara duşmană.

Era numai un câmp gol, unde se ridicaseră lungi bărăţci de lemn, fără niciun confort, una lângă alta.

Întunecate erau acele colibi de lemn, joase şi pustii, clădite pe pământul gol, cu o cărăruşă ca un şanţ la mijloc, şi, cum ploua din bielşug, cărăruşele se făceau noroiu şi de pe asprele coperişuri de lemn apa curgea în pâraie, udând paiele pe care ostaşii miei erau întinşi. Unul lângă altul stăteau murind, murind viteji miei ostaşi tineri, cari aşa de veseli se duseseră, cu speranţă în inimile lor.

La început orişice lipsia, şi ploua înlăuntru din toate părţile. Dar în curând avură paturi şi cearşafuri şi medici din destul, şi câteva devotate surori de caritate, care pas cu pas se luptau cu boala crudă, care stăteau în umilă jertfire zi şi noapte lângă paturile celor în suferinţă.

Între alţii, câţiva medici indieni îşi oferiseră mărinimos ajutorul. Veniseră din Turcia, unde făcuseră, şi acolo, ispravă bună. Deprinşi cu o astfel de epidemie, asistenţa lor era foarte preţioasă, pentru că mulţi puteau fi salvaţi dacă li se dădea îndată o îngrijire necontenită şi neo-

www.dacoromanica.ro

bosită. Aşa de răpede e cursul acestei boli, încât e esenţial s'o combaţi chiar la cel d'intâiu semn al ei. Aceşti medici indieni au rămas cu noi cât timp am avut nevoie de dânşii, şi ni aducem aminte recunoscători de ajutorul ce ni-au dat cu neobosită energie până ce am biruit. Afară de aceasta era pentru mine în deosebi mişcător să pot vorbi englezeşte într'un loc aşa de neaşteptat!

Soţul mieu, care avea comanda asupra tuturor trupelor, venia zilnic să inspecteze ce făceam noi. Presenţa lui ni-a fost o mare încurajare, şi toţi bolnavii noştri salutau sosirea lui ca un semn că nu s'a lăsat la o parte nimic din ce putea să li fie de folos. Şi fiul mieu era cu mine, fiul mieu cel mai mare; el mi-a fost mâna dreaptă, tovarăşul de muncă, energia lui tânără întrând în acţiune unde zimbetele mele nu ajungeau.

Multe zile am rămas în mijlocul soldaţilor miei, şi Dumnezeu mi-a îngăduit să pot fi de vre-un ajutor; zile de straşnică trudă, zile de întunerec, când ce vedeam erau lucruri pe care niciodată nu voiu mai putea să le uit.

În vremea aceasta m'am apropiat foarte mult de inimile ostaşilor miei. Ei ştiau că nu m'am ferit de ei când mulţi se temeau; ei ştiau că am rămas cu ei aşa încât să nu se simtă părăsiţi, să nu fie trataţi ca nişte lepădături, când aşa de crudă li-a fost partea.

Pe deplin fuiu în stare atunci să li dovedesc că străina nu mai era străină, ci, cu toată inima şi sufletul întreg, dintre ai lor una!

O, bieţii miei ostaşi tineri! I-am văzut cu um-

www.dacoromanica.ro

flatele feţe vinete, cu ochii căzuţi în cap, sângeraţi, spectrali, i-am văzut în spasme groaznice, când orice ajutor omenesc li lipsia, i-am văzut ţapeni şi muţi când îşi sfârşiseră ultima luptă ; am stat lângă paturile chinului lor, rugându-mă tăcut pentru umilele lor vieţi fragede. Cele d'intâiu zimbete ale lor eu le-am cules, când, după zile de tortură, ei se strecurau iarăşi pe încetul spre viaţă.

Nici în mormintele lor ei nu se puteau simţi, astfel, uitaţi. Am îngenunchiat lângă ele, acolo unde ar fi îngenunchiat mamele lor, soţiile, copiii lor, şi pe fiecare moviliţă pustie am sămănat flori de mireasmă, ca şi florile ce cresc în jurul caselor pe care nu le vor mai vedea. Noi n'am vrut să lăsăm ca ei să fie aruncaţi în groapa comună, ci am dorit ca fiecare din tinerele lor trupuri să fie însemnat cu crucea lui.

Zilnic cercetam de jur împrejur colibele mele, odată, de două, de trei ori, cum cerea nevoia.

Une ori soarele ardea de nesuferit de-asupra capetelor noastre, prefăcând adăposturile de lemn în sobe încălzite peste măsură, din care ieşiau desgustătoare duhori de boală, amestecate cu mirosul antisepticelor, în aburi pe cari cu greu puteai să-i înfrunţi.

Dar şi mai rele au fost zilele de ploaie: pământul nostru românesc fiind bogat, tot lagărul s'a prefăcut într'un râu de noroiu curgător ! Prin coperişurile crăpate ale colibelor noastre picurau reci pârâiaşe în paturile celor în suferinţă; până la genunchi înnotam prin noroiu. În zilele acestea

www.dacoromanica.ro

de depresiune trebuia să-mi îndoiesc silinţile şi zimbetele...

Simţiam lămurit cum cădea curajul fiecăruia odată cu căderea barometrului. Cu cât mai grea apărea sarcina noastră ; cu cât mai imposibilă speranţa ; cu cât se făcea mai desperată luptă cu moartea ! Căci cu adevărat cruda boală părea că turbă cu creşterea umezelii şi murdăriei.

În zilele acestea aveam grijă să-mi fie mânile de două ori mai pline, să fie florile ce aduceam cele mai frumoase ce puteam găsi. Mişcătoare era plăcerea betegilor miei şi pentru cea mai umilă crenguţă ; feţele lor nenorocite se luminau ca prin minune, şi cei ce erau prea slabi ca să-şi ridice capetele îşi întindeau spre mine tremurătoarele degete, nerăbdători să primească şi cel mai mic dar.

Li aduceam şi lămâi şi bomboane acrişoare, căci nestinsă li era setea, parcă foc li-ar fi ars în gâtlej. N'o să uit niciodată cum sugeau lămâile acelea, întinzând mânile ca să mai aibă !

Celor ce erau mai bine acuma ni era îngăduit a li da vin, şi mare bucurie era când apăream în prag cu braţele pline de sticle, altele fiind aduse în urma mea de aceia cari cu credinţă mă întovărăşiau în toate aceste drumuri. De sigur că eram binevenită, căci cu mânile goale nu veniam niciodată.

Dar era una din aceste colibe unde zăceau gemând cei mai greu bolnavi dintre toţi şi căreia îi ziceam „gura iadului" : a intra între pereţii ei de lemn era parcă ai fi pătruns în ucprinsul vre-unui vis grozav.

www.dacoromanica.ro

De fapt aici nu puteam face alta decât să stau cu mâinile încrucişate, ridicându-mi cugetul în fierbinte rugăciune către Dumnezeu!

Întunecate scene de miserie a noastră, muritorii, care şi acum rătăcesc prin mintea mea, vedenii de moarte şi de spectrală suferinţă, la care nici iubirea nici ştiinţa n'ajută la nimic.

***

Dar am şi alte amintiri din aceste zile, amintiri de o speţă mai puţin jalnică.

Am văzut multe regimente întorcându-se din ţara străină, nebune de bucurie când piciorul atingea din nou pământul de naştere.

Veniau peste Dunăre, pe poduri de luntri. Stăteam pe ţermul care era pentru dânşii „acasă", şi am fost cei d'intâiu să primim bucuria lor cea mare, chiotele lor, nebuna lor desfătare. I-am văzut trântindu-se jos, rostogolindu-se în praf, căci şi praful acela tot ţara lor era, ţara inimii lor!

Crunţi erau şi obosiţi de cale, unii din ei în zdrenţe, dar toţi cântau; răsunau cerurile de cântecele bucuriei lor.

Inima mea răspundea acestor manifestaţii de entusiasm, când veniau în cete lângă mine, aşa de bucuroşi, parcă-mi era fiecare un prieten al mieu de aproape.

N'a fost dat la multe princese şi regine să fie într'o atingere aşa de apropiată cu oştile lor, dar, tocmai pentru că aceasta e o ţară mică, şi cei de pe tron ieau parte la fapta cea adevărată. Poate că este în firea mea ceva care mă face să pot fi de ajutor când se cere neapărat curaj şi

www.dacoromanica.ro

energie; atunci puterile mele pare că sunt de două ori pe atâtea şi forţele mele nu se isprăvesc niciodată. Cât vor fi fost ele de grozave, binecuvintez acele zile de molimă deslănţuită, căci m'au dus mai aproape de cum putea face orice alta de inima poporului mieu. Lor li se părea că să vin eu la dânşii la un ceas ca acela era o silinţă dincolo de ce se poate aştepta de la o princesă!

Ce ştiau ei până atunci de câtă dragoste sunt eu în stare, de cât ajunsesem a fi una cu ei în inimă şi în suflet...

***

Aşa de decorativ nu e soldatul român, dar e hotărât, e gata să ajute, e cumpătat, ba e şi vesel la locul lui.

N'are nevoie de mult confort; poate merge mult în căldură şi în frig. Mulţămit cu puţin, se poate hrăni cu o bucată de mămăligă şi poate dormi cu capu 'n mantă la un colţ de şanţ.

Oacheşi ţerani mărunţi, cu ochii negri, nu aşa de arătoşi, nu prea bine rânduiţi la îmbrăcăminte, nu prea cocheţi; dar, iată, eu sunt sigură că nu e ţară cu mai buni oşteni decât Romănia. Soldatul e aici neobosit, e răbdător, e credincios; el merge până cade; Ţara lui, Regele lui, căpetenia lui se pot răzima pe el, siguri că nu va lipsi de la datoria lui.

Cu mândrie scriu aceste cuvinte, şi mândră sunt aducându-mi aminte că, din ziua întâia a venirii mele între ei, prietenă li-am fost!

www.dacoromanica.ro

De oare ce aceste pagini au fost scrise ca scene văzute de ochii Reginei lor, bucuros le-aş sfârşi cu o vedenie a ostaşilor miei pe care mi-o aduc aminte într'un amurg.

Tot în vremea aceia de holeră. Două săptămâni le petrecusem între ei, şi fusesem chemată într'un sat departe, unde locuitorii aveau nevoie de ajutor.

Soarele apunea pe Dunăre ; cer şi apă erau aprinse de un roşu înfocat. Multe regimente cantonaseră pe malul râului şi încă mai multe de ceia parte a drumului, pe câmpul gol. Din causa molimei trupele acestea fuseseră ţinute în bivuacuri, — grea încercare pentru oamenii nerăbdători de a se găsi iarăşi la casele lor.

Drumul îmi era între cele două tabere. Ca piramide pitice, corturile se desfăceau pe bolta înflăcărată ; o linişte ca de minune se aşternuse asupra lumii cum înnainta vehiculul mieu spre soarele apuind.

Ziua fusese caldă, aprigă lupta cu moartea ; eram obosită, cam deprimată ; şi de aceia slava cerului era ca o minunată vădire după atâtea privelişti dureroase. De departe însă ostaşii m'au văzut că mă apropiiu ; din amândouă laturile ei alergau spre mine, chiuind, aruncându-şi bonetele în sus, înbulzindu-mi calea cum treceam.

Eram îmbrăcată ca soră de caritate, numai în alb. Ridicându-mă în picioare, li făcuiu cu mâna ca răspuns la salutare.

Nu li puteam vedea feţele, căci soarele-mi era în ochi, dar li auziam chiotele, strigătele de bună

www.dacoromanica.ro

venire ; ştiam că li pare bine că mă-văd, că simt prietenia mea pentru dânşii...

Aşa trecuiu prin mijlocul lor, motorul mieu ducându-mă departe de vederea lor, spre alte drumuri de suferinţă, spre alte suspine şi lacrămi, dar sunetul de glasuri ale ostaşilor miei nu mă părăsia, şi el mi-a rămas totdeauna ca o binecuvântare ce păstrez în adâncul însuşi al inimii mele !...

18 August 1916.

BIBLIOTECA MUNICIPIULUI BUCUREŞTI

www.dacoromanica.ro

Prețul : **1 Leu**

www.dacoromanica.ro